This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Google

Это цифровая коиия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных иолках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира достуиными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие заииси, существующие в оригинальном издании, как наиоминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использовапия

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодостуиными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредириняли некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заиросы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.
  Мы разработали ирограмму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заиросы.
  Не отиравляйте в систему Google автоматические заиросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оитического расиознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.
  В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доиолнительные материалы ири иомощи ирограммы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.
  Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих оиределить, можно ли в оиределенном случае исиользовать оиределенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск кпиг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне достуиной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск ио этой книге можно выиолнить на странице `http://books.google.com/`

DD
119
I95
IVANOV, Ĭ.
PANGERMANIZMŬT, PANSLAV-
IZMŬT I ĬUGOSLAVIENSKIĬAT

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Йорданъ Ивановъ

ПАНГЕРМАНИЗМЪТЪ, ПАНСЛАВИЗМЪТЪ

и

ЮГОСЛАВѢНСКИЯТЪ СЪЮЗ

КНИЖАРНИЦА на „МОМЧИЛОВЪ и С-ие"
СОФИЯ
1902.

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Йорданъ Ивановъ

ПАНГЕРМАНИЗМЪТЪ, ПАНСЛАВИЗМЪТЪ

и

ЮГОСЛАВѢНСКИЯТЪ СЪЮЗЪ

КНИЖАРНИЦА на „МОМЧИЛОВЪ и С-ие"
СОФИЯ
1902

DD119
I95

(Отпечатъкъ отъ списанието „Задруженъ Трудъ“.)

Софія. — Печатница »Св. Софія« — 1902.

Пангерманизмътъ, панславизмътъ и югославѣнскиятъ съюзъ.

От **Йорданъ Ивановъ**.

(Отпечатъкъ отъ сп. „Задруженъ Трудъ", год. I.)

Слѣдъ Садовската битка (1866) и франко-пруската война (1870—71), Прусия, като измѣсти Австрия отъ нѣмската хегемония ~~и пое въ ръцѣ~~ кормилото на сплотена и силна Германия, постави си за задача да играе важна роля не само спрѣмо съсѣднитѣ държави и европейския концертъ, и въ далечнитѣ царства и материци. Но да оставимъ на страна дипломатичната ѝ мощь; да оставимъ претенциитѣ ѝ да бѫде ръководителка на работитѣ въ Китай и Япония, да бѫде съвѣтница и военна възпитателка на Турция: насъ ни занимава друго нейно проявление — вървежътъ ѝ на юго-изтокъ прѣзъ австрийскитѣ владѣния въ земитѣ на южнитѣ славѣне. Този тласъкъ на Германия къмъ юго-изтокъ е въ свръзка съ главната цѣль на пангерманската идея — обединение на нѣмскитѣ езиковни краища и завоевание на всички страни, които сѫ необходими за нѣмската мощь и економични нужди. Слѣдъ присвояването на Елзасъ-Лотарингия, погледитѣ на обединена Германия се отглеглиха отъ западната граница; тѣсната земя и индустриалнитѣ ѝ прѣдприятия я ти- ~~кнаха~~ по нови пѫтища, по сухо и по море: прѣзъ Берлинъ, Виена, Бѣлградъ, София, Цариградъ, за Мала-Азия, Персийския заливъ, Крайния изтокъ, или отъ Трисетъ за Сирия и прѣзъ Суецъ пакъ за Крайния изтокъ. Туй, което сега е ~~вече~~ фактъ, още прѣди десетки години го прѣдвиждаше френскиятъ дипломатъ Ке дъ Сентеймуръ: „За нѣмцитѣ Австрия е само прѣдна стража, казва той, пионеръ на Германия за изтокъ, и нейната мисия е да цивилизува, т. е. да германизува всичкия юго-изтокъ на Европа. За берлинскитѣ политици сегашната форма на хабсбургската монархия е само привръменна, приготовителна; тя ще трѣбва да трае до тогава,

додѣто бѫде необходима за постъпенното попѣмчване на дунавската долина. Всичкитѣ земи, подчинени на Австро Унгария, се смѣтатъ още отъ сега като провинции на една бѫдеща велика Германия, а народитѣ, които я населяватъ, — като васални на германската раса . . . Подиръ врѣме, когато германизуването направи значителенъ напрѣдъкъ, когато и на австрийския императоръ дойде редъ да стане „боленъ човѣкъ“ и да управява само маджаритѣ, власитѣ и тевтонизиранитѣ славѣне: тогава Балканскиятъ полуостровъ ще падне като зрѣлъ плодъ въ ржцѣтѣ на берлинския Гаргантуа, който ще може да остави брѣговетѣ на Шпре и да прѣнесе столицата си на благодатнитѣ дунавски покрайнини, ако не дори и край синитѣ води на Бѣлото море“ . . .

Сега, когато пангерманското движение работи на много пунктове; когато и ние вече, сърби и българи, вкусихме хубоститѣ на нѣмската култура; когато се прѣтрупахме съ държавни дългове и заложихме и шапкитѣ си; когато чужденцитѣ всѣха ядовита омраза помежду ни; когато настроиха народъ срѣщу правителство и срѣщу държавенъ глава; когато създадоха династични въпроси; когато най-сетнѣ застанахме прѣдъ грозната пропасть безъ счупена пара — трѣбва наложително да се раздуха мъглата, трѣбва да се вдигне високо завѣсата, задъ която работятъ пантевтонцитѣ. Тази поразителна гледка ще ни посочи може би и срѣдствата за самоотбрана. Ако ли продължаваме да нехаемъ прѣдъ бѫдещето си, по-добрѣ да не живѣемъ и да не носимъ срамно веригитѣ на новата тирания. Но не, народътъ, който е съумѣлъ прѣзъ 500 годишно робство да не умре, той ще съумѣе да отрази новия врагъ.

Прѣдъ видъ на туй, ние ще отправимъ погледа на югославѣнина къмъ *пангерманското настѫпление, неговитѣ планове и резултати*, и къмъ *необходимия югославѣнски отпоръ.*

I.

Пангермански планъ.

Германия стана носителка на пангерманската идея съ посока къмъ юго-изтокъ главно отъ тридесеть години насамъ. Още въ 1867 г. Бисмаркъ прѣдложи на Австрия съюзъ съ Прусия, посрѣдствомъ баварския дипломатъ графъ Тауфлайрхенъ. Сѫщото се опита да стори и въ 1871 г.; но, като не успѣ

и като разсѫди, че австрийскитѣ нѣмци кога и да е ще се прилѣпятъ къмъ Германия, той обърна колата и отправи до Вилхелма I единъ забѣлѣжителенъ мемоаръ, въ който изложи своитѣ възгледи спрѣмо Австрия и Ориента, които състояхѣ въ слѣдньото: Австрия да се не закача, а да послужи за маша на Германия, която съ чужди рѫцѣ да вади вѫглениитѣ изъ турското огнище, на което сѫ се прѣпекли сърби и българи. Империята възприе подобно поведение спрѣмо Австрия и Ориента, но то биде скоро измѣнено и стана поактивно, откакъ Бисмаркъ слѣзе отъ сцената и откакъ Вилхелмъ II пое браздитѣ на управлението и политиката. Това стана главно по економични нужди. При Бисмарка Германия растѣше извѫтрѣ; тогава се забѣлѣзваше онова мѫдро равновѣсие между земледѣлието и индустрията на страната. Новиятъ императоръ насърдчи развитието на промишленитѣ издѣлия, въ врѣда на агриколнитѣ. Русия, Англия и Америка доскоро поглъщаха 4/10 отъ всичкия германски износъ и Германия се усѣщаше крѣпка. Но както бързо вървѣше уголѣмяването на германското индустриално производство, въ сѫщото врѣме работѣха и нейнитѣ клиенти въ своитѣ земи, тъй че напослѣдъкъ пазарътъ взе да се затваря за германската стока. Руската митнишка тарифа отъ една страна и грижитѣ за бързото подигане на руската национална промишленость отъ друга повредиха много на нѣмския износъ. Сѫщото се забѣлѣзва и въ Съединенитѣ американски държави, гдѣто тарифата Dingley нанесе смъртенъ ударъ на нѣмскитѣ артикули. Да вземемъ за примѣръ голѣмата текстилна промишленость на германския градъ Грайцъ и нейния износъ въ С. Американскитѣ съединени държави. Докато прѣди седъмь години сѫ изнасяни вълнени платове за 4,000,000 марки, сега токоречи нищо не се изнася, както ще се види и отъ слѣднята таблица:

Прѣзъ	1895 г.	изнесени	платове	за	4,000.000	марки.
„	1896 г.	„	„	„	2,000,000	„
„	1897 г.	„	„	„	1,500,000	„
„	1898 г.	„	„	„	915,000	„
„	1899 г.	„	„	„	200.000	и т. н.

А колко широко разпространение сѫ намѣрили американскитѣ промишлени продукти въ самата Европа, въ щета на Германия, вижда се напр. отъ неотдавна обнародванитѣ

студии на нюйоркския финансистъ Вандерлипъ, който казва буквално слѣдньото: „Нѣкога Америка бѣше голѣмъ износвачъ на жито и сурови произведения, а Европа бѣше голѣмо атилие, дѣто тѣзи сурови произведения се работѣха. Сега ролитѣ се размѣниха: нашиятъ (американски) износъ на индустриални произведения взе такова разширение и отъ день на день достигна до такава стъпень, че цифритѣ получени отъ послѣднитѣ години оправдаватъ напълно страховетѣ, що се явяватъ въ Европа отъ нашето индустриално нашествие. Износътъ на манифактурнитѣ само издѣлия бѣше прѣзъ 1887 — 1897 год. 163 милиона на година; въ 1898 год. той се възкачи на 290 милиона, въ 1899 год. на 333 милиона, а въ 1900 г. на 434 милиона.“

При затворения или слабъ чуждъ пазаръ, натрупанитѣ промишлени прѣдмети, въ които лежаха мъртви капиталитѣ на Германия, спънаха търговията и нѣколко крупни крахове удивиха свѣта. Не стига това, Германия трѣбва да плаща ежегодно на вънъ по 2 милиарда за храни, животни, дърва и др., отъ които се нуждае тъй много, особено слѣдъ като агрикултурнитѣ ѝ интереси бѣха поставени на втори планъ. Ето защо и правителството и търговскиятъ нѣмски свѣтъ се замислиха прѣдъ злото, което можеше да се избѣгне само при нови дебушета за германската индустрия. А тия дебушета бѣха съсѣдна Австрия и балканскитѣ страни на първо мѣсто, а сетнѣ Мала-Азия и крайниятъ изтокъ. По тая посока се и устреми търговията на Германия и нейната външна политика. Това е *економическата*, материална причина на нѣмското слизане на юго-изтокъ. Тя биде подкрѣпена и отъ двѣ духовни причини — едноплеменното *нѣмско население въ Австрия* и *страхътъ на нѣмцитѣ отъ бързо растящето славѣнство*, защото, както казва поетътъ:

Славянское самосознанье,
Какъ Божья кара, ихъ страшитъ!

А пангерманската идея е колкото справедлива отъ една страна, толкова неморална отъ друга, защото иска, както казахме, обединението на нѣмскитѣ земи и *завоеванието* на всички страни, необходими за нѣмската мощь и економични нужди.

За осѫществяване на идеята залегнаха и държавата и цѣлиятъ народъ, та въ кѫсо врѣме се постигнаха неочаквани резултати. Най-напрѣдъ се основа дружеството *Пангерман-*

ски съюзъ (Alldeutscher Verband), чиито членове станаха държавници, политици, професори, военни, търговци и др. Когато въ 1895 г. на чело на съюза се постави Д-ръ Хàсе отъ Липиска, новото дружество броеше 7700 члена. Петь години слѣдъ това, въ 1900, членоветѣ се възкачиха на 21,361 човѣкъ! Седмичниятъ органъ на съюза носи име „Пангермански листове“ (Alldeutsche Blätter). Покрай него дружеството си служи и съ множество брошури, които фанатизиратъ читателитѣ нѣмци и така подготвятъ почвата за посѣване сѣмето. Това дружество разполага и съ нѣколцина депутати въ райхстага и се грижи да улесни нѣмската колонизация, да се завладѣятъ нѣкои опорни точки въ крайния изтокъ, като напр. Киао-Чеу, гледа да се уголѣми морската сила на Германия, да се отпущатъ суми за откупване земитѣ на поляцитѣ и заселването имъ съ нѣмци и пр. и пр. Съ други думи, съюзътъ върви ржка за ржка съ императора Вилхелма II, който иска да направи отечеството си първа свѣтска сила (Weltmacht), а себе си достоенъ наслѣдникъ на римскитѣ кесари.

~~Всичкиятъ~~ планъ на пропагандата е изложенъ, кога въ най-фантастични размѣри, кога въ обмислени и цѣлесъобразни упжтвания, въ ~~казанитѣ~~ издания на дружеството. Често пжти самото заглавие на брошурата говори за жара на пропагандата. Ето напр. какъ сж озаглавени най-важнитѣ отъ тия книжки, които съ стотини хилѣди се пръскатъ изъ народа: *Велика Германия и централна Европа въ година 1950* (Grossdeutschland und Mitteleuropa um das Jahr 1950, издадена въ Берлинъ, 1895 г.), *Едно всемирно нѣмско царство* (Ein Deutsches Weltreich, изд. въ Берлинъ, 1902), *Всемирната нѣмска политика*, отъ Д-ръ Хàсе (Deutsche Weltpolitik, изд. въ Мюнхенъ, 1897), *Нѣмската политика въ бждеще* (Die Deutsche Politik der Zukunft, изд. въ Мюнхенъ, 1900) и др. Нѣколко извадки отъ първата брошура ще ни запознаятъ съ плана на пангерманската идея, а отчасти и съ съдържанието и типа на другитѣ брошури, които сж си лика прилика по между си. „Германската империя, казва безименитъ писецъ, е непълна. Извънъ границитѣ на империята живѣятъ двадесеть и единъ милионъ нѣмци: два въ Швейцария, десеть въ Австро-Унгария, единъ въ Русия и осъмь милиона долньо-нѣмци въ Белгия и Холандия. Работата е — да се установи пълно единство между ези-

ковнитѣ граници и политическитѣ, защото само тогава Германия ще се развие въ природнитѣ си граници. А кои сѫ тѣ? Каналътъ отъ Сѣверното море до Балтийското е довършенъ; Германия вече нѣма защо да се шири въ Ютландския полуостровъ, та датчанитѣ не трѣбва никакъ да се страхуватъ. На западъ границата иде до страната на фламандцитѣ, Арденскитѣ планини, Вогезската гора, гребенътъ на Юра, та до Монбланъ. На юго-западъ, Монтероза, Симплонъ, Готартъ, Сплугенъ, Септимеръ Малоя, Бернина, Стилфсеръ Иохъ, Ортлеръ, Адамело, Брента и Доломитската верига отдѣлятъ Германия отъ Италия. На югъ и на изтокъ природата не е посочила прѣдѣли, но още отъ вѣкове нѣмскиятъ езикъ напрѣдва къмъ морето; ето защо можемъ заключи, че това разпространяване ще продължава и за въ бѫдеще. До кѫдѣ? Кой може да каже? Не ще съмнѣние, тѣзи земи ще се спечелятъ лека-полека. Сега за сега трѣбва да се съсрѣдоточатъ всички усилия върху Австрия, та да я прилѣпимъ къмъ германската империя — па ако е необходимо още веднажъ да се повторятъ събитията прѣзъ 1866. Обстоятелствата сѫ благоприятни: разложението на хабсбургската монархия е прѣдстояще; то ще стане щомъ сегашниятъ ѝ господарь склопи очи. Силата ще смаже славѣнскитѣ народности и едно изкусно скроено раздѣление на хабсбургската империя ще улесни германското завладяване. Русия ще получи Галиция и Буковина. Влашко ще се разшири на смѣтка на Унгария, Хърватско, Славония, Далмация, Черна-Гора, Босна, Херцеговина ще образуватъ съсъ Сърбия едно царство зависимо отъ Австрия по силата на персонална уния, а Австрия пъкъ отъ своя страна ще бѫде тѣсно свързана съ германската империя. За да бѫде пѫтьтъ свободенъ дору до Триестъ, който трѣбва да е необходимо владѣние на велика Германия, остава да се смачкатъ само чехитѣ и словенцитѣ.

„Тия операции съставяватъ първата часть на всенѣмската програма; втората часть ще състои въ изпълнение съвѣтитѣ на Рошера и Родбертуса за колонизиране на Мала-Азия съ нѣмци. Всички сили вече прѣдвиждатъ раздробленението на Турция; Германия трѣбва да се приготви и вземе едно голѣмо парче.

„Неизбѣжната война между Германия и Русия ще даде край на това дѣло. Ако войната излѣзе честита, Германия

ще си присъедини балтийскитѣ области, Естония, Ливония и Курляндия. Тя ще образува една полска държава и едно рутенско кралство, и двѣтѣ прѣдназначени за поселение на евреитѣ и емигрантитѣ славѣне, които бин апуснали великата германска империя.

„Най-сетнѣ, въ срѣдня Европа ще се образуватъ двѣ територинални господарства: едното политическо или германски съюзъ, въ който ще влизатъ сегашната германска империя, Люксембургъ, Холандия, Белгия, нѣмска Швейцария и Австро-Унгария; другото ще съставя единъ грамаденъ митнически съюзъ, който освѣнъ политическия германски съюзъ ще обхваща и балтийскитѣ княжества, полското царство, рутенската земя, Влашко и увеличена Сърбия.

„Тогава Великогермания ще брои 86 милиона людье, а економическата ѝ територия, подчинена на нейната прѣка и изключителна търговия, ще бѫде обитавана отъ 131 милионъ потрѣбители (консоматори).

„Безъ съмнѣние, нѣмцитѣ не ще бѫдатъ единственитѣ поселенци на новата тъй сглобена империя; но само тѣ ще управляватъ, само тѣ ще иматъ политически права, ще служатъ въ марината и въ войската, само тѣ ще могатъ да бѫдатъ стопани на земята. Тѣ ще се чувствуватъ тогава, както въ срѣднитѣ вѣкове, благороденъ владѣтеленъ народъ; при все това тѣ ще бѫдатъ снисходителни къмъ подчиненитѣ тѣмъ народности, които ще вършатъ долнитѣ работи“.

Горко на побѣденитѣ, ще кажемъ заедно съ галския войвода Брена. Великодушната Германия, какво блаженство си готви!

Друга една брошура — *Раздроблението на Австрия и нейното ново възстановление* (Oesterreichs zusammenbruch und Wiederaufbau, изд. въ Мюнхенъ 1899) иска попрѣдпазливо да се пипа, защото вижда, че славѣнската маса не може тъй лесно да се прѣгази и смачка, както мисли авторътъ на първата брошура. Прѣдлаганото разрѣшение на въпроса състои въ слѣдньото. Прусия ще вземе Силезия и Моравия; Ческо собствено ще се падне на Саксония; Бавария ще получи Тиролитѣ; Горня и Долня Австрия, съ Щирия, Коринтия и Крайна ще образуватъ особена съюзна австрийска държава. Приморието, Далмация, Дубровникъ, Триестъ и пр. ще станатъ „имперски земи“ (Reichsland), нѣщо като Елзасъ-Лотарингия, и ще бѫдатъ управявани отъ

единъ военевъ губернаторъ. Новата Австрия ще се съедини съ Прусия съ военевъ договоръ и ще слѣе своята флота съ германската. Пола и Катаро ще станатъ военни портове".

Веднажъ придобита Австрия, нѣмцитѣ ще станатъ съсѣди на дунавскитѣ и балкански народи, се казва въ друга една брошура (Die Deutsche Politik der Zukunft, стр. 9). А върху тѣзи страни Велика Германия ще съумѣе да въздѣйствува съсъ силата и суровостьта си. За да могатъ пъкъ подчиненитѣ народи да се държатъ въ покорство и да може отъ митнишкия съюзъ да се извлича най-голѣмата полза, съ разпространение на германската индустрия, програмата прѣдвижда, щото обнародването на книгитѣ и вѣстницитѣ да се допуща *само* на нѣмски езикъ (Gross-Deutschland, стр. 18).

Но Германия и тогава не ще стои съ сгърнати ржцѣ. Осигури ли веднажъ западнитѣ и южни граници, „императорътъ, както се казва въ „Germania Triumphans", стр. 10 и по-нататъкъ, се обръща съсъ всички сили къмъ Русия. Неговитѣ войски вървятъ едноврѣменно къмъ Москва и Петербургъ; германската флота загражда балтийскитѣ брѣгове и финдлянския заливъ; австрийската войска дѣйствува въ киевската область, а турцитѣ ударятъ въ тилъ и заематъ Кавказъ. Подъ тази тройна атака, омаломощената Русия проси миръ, който бива подписанъ въ Петербургъ. Германия, като главенъ побѣдитель, иска и получава лъвската часть. Тя си присвоява балтийскитѣ области, Полша, Волиния, Подолия и Кръмъ; Турция получава всичкото пространство между Черно и Каспийско море; Австрия взема Бесарабия и туря на тѣсно балканскитѣ държавици, на които налага германски принцове, за да образуватъ съ нея съюзно царство. Нѣмскиятъ езикъ се провъзгласява за официаленъ и пр.

„Наскоро слѣдъ Петербургския миръ, Австрия, Турция и Франция[1]) изпращатъ пратеници въ Берлинъ, за да изработятъ правилникъ на обширния митнишки съюзъ. Признава се, че е невъзможно да се махнатъ съвършенно митнишкитѣ прѣдѣли, та се приематъ двѣ тарифи. Едната, твърдѣ низка, прѣдназначена за съюзнитѣ държави; другата, по-висока, се прилага за произведенията на държавитѣ извънъ митнишкия съюзъ. Единъ митнишки парламентъ, основанъ въ Берлинъ, спомага за вървежа на това економическо дѣло; но раздѣ-

[1]) Авторътъ прѣдполага, че тя ще бжде по-рано вече сдобрена съ Германия.

лението на гласоветѣ отъ различнитѣ държави дава възможность на Германия да държи първенство.

„Търговията ѝ, бидейки благоприятствувана отъ голѣми прѣдприятия и особено отъ продължението на малоазийската желѣзница до Персийския заливъ, достига до значително голѣмо развитие. Нѣмското земледѣлие става пакъ цвѣтуще и задоволява, благодарение на новитѣ придобити земи, всичкитѣ нужди на населението. Тогава захваща единъ миренъ периодъ. Берлинското правителство извършва цѣлъ редъ обществени прѣобразования и води методично нѣмското колонизиране въ новозаетитѣ земи на Европа . . . “.

Слѣдъ съкрушението и на Англия, както и на Сѣвероамериканскитѣ щати, „Германия се явява най-сетнѣ като всесвѣтска, всемирна сила (Deutschland als Weltmacht). Прѣко или косвено, цѣлъ свѣтъ ѝ е подчиненъ; върховната задача е постигната, и, къмъ края на 1915 год., първиятъ райхстагъ на съединената Пангермания се събира въ Берлинъ, дѣто всичкитѣ германски принцове отъ съюзнитѣ държави празднуватъ 500-годишнината отъ владичеството на Хохенцолеритѣ надъ Брандебургъ“.

Væ victis ! . . .

II

Прилагане на пангерманския планъ.

Колкото и невѣроятни и неизпълними да сѫ въ нѣкои точки пангерманскитѣ блѣнове, за съжаление, голѣма часть отъ тѣхната програма е приложена вече и то съ удивителни резултати. За това помогнаха нѣмцитѣ въ Австро-Унгария, разединението и враждата на славѣнскитѣ народности въ многоезичната монархия, антагонизмътъ на сърбитѣ и българетѣ, бъркотиитѣ въ Турция, прѣстѫпната хладина на руската дипломация спрѣмо съдбата на славѣнетѣ, фалшивата нѣмско-еврейска преса и телеграфни агенции, политико-спекулативнитѣ банки, изкусно създаденитѣ династически въпроси и пр. и пр. А като неволни и често пѫти съзнателни помощници на всенѣмското движение сѫ били евреитѣ съ нѣмски матеренъ езикъ и маджаритѣ.

Срѣдствата, употрѣбявани отъ нѣмцитѣ за прокарване пангерманската замисъль, сѫ бивали различни споредъ областитѣ, на които е било хвърляно око, ~~както ще видимъ това надолу.~~

организация въ Германия и Австрия, съ 40,000 члена, разпрѣдѣлени на осъмнадесеть областни центрове. Цѣльта на това дружество е да подготви почвата за пангерманската помисъль още въ училища, посѣщавани по възможность отъ повече дѣца, принадлежащи на чужди народности. Специални агенти на дружеството сноватъ изъ проектираната бждеща Велика Германия и нейнитѣ съюзни държави, изучаватъ и докладватъ за мѣстата, сгодни за нови нѣмски поселения или търговски прѣдприятия, или пъкъ особено за училища. България, която не познаваше новитѣ гости прѣди освобождението, сега и тя ги вижда какъ сноватъ вредомъ изъ градове и паланки, носещи прѣдговора на западната култура, а на мѣста основаватъ и значителни колонии съсъ свои училища, като напр. въ София, Пловдивъ, Русчукъ, Варна и другадѣ.

Други дружества, прѣко насочени да култивиратъ пангерманския духъ у австрийскитѣ нѣмци, сж тъй нареченитѣ „отбранители“ (Schutzvereine), съ явно посочена атака срѣщу славѣнетѣ. Такива дружества има въ Грацъ и Прага, въ Олмюцъ, въ Пилзенъ, Тропау, въ Теплицъ и т. н. Колко скоро се умножаватъ тѣхнитѣ членове и слѣдователно враждата срѣщу славѣнетѣ, вижда се напримѣръ отъ слѣднята таблица за подобното пражко дружество, което е имало въ

1895	год.	6,000	члена
1896	„	18,000	„
1897	„	21,000	„
1898	„	30,000	„
1899	„	50,000	„

Друго дружество съ по-обща програма се намира подъ прѣдсѣдателството на прочутия депутатъ Волфа и носи име „Народнонѣмско австрийско дружество“ (Deutschnational Verein für Oesterreich). Всички тѣзи дружества се намиратъ отъ своя страна въ тѣсно съотношение и особено пъкъ съ „Училищния съюзъ“.

Въ Австрия се поддържатъ и университети сé за казаната пропаганда. Въ Прага има два университета: единътъ чески, другиятъ нѣмски. Този послѣдниятъ би се затворилъ, ако за него да се не грижатъ и правителство, и разни патриотически дружества, ако най-сетнѣ да не се набира аудиторията му отъ екзалтирани младежи, пратени за свади чакъ

ни даватъ право да се надѣваме, че Полша е още жизнена и нѣма да загине, колкото и застрашителни да сж думитѣ на Бюлова, пъкъ и тѣзи на самия императоръ.

Пангерманцитѣ, немощни да дѣйствуватъ прѣко въ **ческитѣ** земи, дѣто високото културно развитие и народна гордость на чеха стоятъ тъй крѣпко срѣщу нѣмскитѣ притязания, направиха една заобиколка. Напослѣдъкъ се опитаха да въздѣйствуватъ и направо дору. Дрезденскитѣ крупни фабриканти и търговци образуваха дружество, което си поставя задача да бойкотира всичкитѣ чески фирми, които въ търговскитѣ си сношения не си служатъ съ нѣмския езикъ! Сжщо тъй хесенскитѣ и насауски фабриканти рѣшиха да изхвърлятъ на улицата всичкитѣ полски работници и да ги замѣнятъ съ нѣмски. Тѣ раздухаха враждата между *австрийскитѣ нѣмци и чехитѣ*, изостриха апетита на своитѣ австрийски сънародници и ги подготвиха за общата проектирана борба. Влѣчението впрочемъ къмъ Германия е сжществувало отдавна у нѣмскитѣ подданици на Франца Йосифа. Не е слѣдователно чудно, ако въ 1871 год., тъкмо слѣдъ френското поражение, подъ опоението за нѣмското единство, въ Пресбургъ (Австрия) бѣ почнало да излазя едно списание съ германски кулоръ и заглавие — „Die deutsche Wacht an der Donau“ прѣдполаганъ срѣщенъ пунктъ на „Wacht am Rhein“. Прѣди още да почнатъ открито борбата, пангерманиститѣ бѣха подпомогнати отъ мощния въ ново катадневенъ печатъ, който особено въвъ Виена се намира въ ржцѣтѣ на евреитѣ. Още прѣзъ 1866 г. виенската „Presse“ посочи най-краснорѣчиво своитѣ любезности съсъ слѣднитѣ думи: „Ако Германия ни подаде ржка, ние ще ѝ подаримъ хубавия синь Дунавъ, който ще ѝ отвори пжть за благаткитѣ източни страни“. Сега, фалангата на пангерманскитѣ вѣстници е тъй сгжстена, че отдѣлнитѣ стълбове, която я образуватъ, не могатъ се проче. Слѣдъ виенската „Neue Freie Presse“, която съ гордость помѣсти варварскитѣ думи на Момзена къмъ чехитѣ, се редятъ цѣлъ сонмъ настръхнали къмъ славѣнина вѣстници и списания, като: Neues Wiener Tagblatt, Oesterreichische Volkszeitung, Prager Tagblatt, Ostdeutsche Rundschau, Unverfälschte Deutsche Worte и др.

Пангерманскитѣ вѣстници заблуждаватъ възрастнитѣ, а училищата имъ — дѣцата. Подъ името „Нѣмски училищенъ съюзъ“ (Deutsches Schulverein) работи една силна

организация въ Германия и Австрия, съ 40,000 члена, разпрѣдѣлени на осъмнадесеть областни центрове. Цѣлта на това дружество е да подготви почвата за пангерманската помисъль още въ училища, посѣщавани по възможность отъ повече дѣца, принадлежащи на чужди народности. Специални агенти на дружеството сноватъ изъ проектираната бждеща Велика Германия и нейнитѣ съюзни държави, изучаватъ и докладватъ за мѣстата, сгодни за нови нѣмски поселения или търговски прѣдприятия, или пъкъ особено за училища. България, която не познаваше новитѣ гости прѣди освобождението, сега и тя ги вижда какъ сноватъ вредомъ изъ градове и паланки, носещи прѣдговора на западната култура, а на мѣста основаватъ и значителни колонии съсъ свои училища, като напр. въ София, Пловдивъ, Русчукъ, Варна и другадѣ.

Други дружества, прѣко насочени да култивиратъ пангерманския духъ у австрийскитѣ нѣмци, сж тъй нареченитѣ „отбранители“ (Schutzvereine), съ явно посочена атака срѣщу славѣнетѣ. Такива дружества има въ Грацъ и Прага, въ Олмюцъ, въ Пилзенъ, Тропау, въ Теплицъ и т. н. Колко скоро се умножаватъ тѣхнитѣ членове и слѣдователно враждата срѣщу славѣнетѣ, вижда се напримѣръ отъ слѣднята таблица за подобното пражко дружество, което е имало въ

1895	год.	6,000	члена
1896	„	18,000	„
1897	„	21,000	„
1898	„	30,000	„
1899	„	50,000	„

Друго дружество съ по-обща програма се намира подъ прѣдсѣдателството на прочутия депутатъ Волфа и носи име „Народнонѣмско австрийско дружество“ (Deutschnational Verein für Oesterreich). Всички тѣзи дружества се намиратъ отъ своя страна въ тѣсно съотношение и особено пъкъ съ „Училищния съюзъ“.

Въ Австрия се поддържатъ и университети сé за казаната пропаганда. Въ Прага има два университета: единътъ чески, другиятъ нѣмски. Този послѣдниятъ би се затворилъ, ако за него да се не грижатъ и правителство, и разни патриотически дружества, ако най-сетнѣ да не се набира аудиторията му отъ екзалтирани младежи, пратени за свади чакъ

отъ Германия. Такава е работата и съ Триестския университетъ, съ Грацкия, Инсбрукския и т. н.

Ненаситни въ своитѣ разновидни срѣдства за пропаганда, пангерманцитѣ дохождатъ до присмѣхъ. Илустрованитѣ карти, и тѣ станали срѣдство за дѣйствие: на едни личи какъ нѣмецътъ, тласка чеха въ пламъцитѣ, другадѣ първиятъ вика противъ правата на чеха, на трети хохенцолернскиятъ орелъ гази короната на хабсбургитѣ и пр. За печатането на тѣзи образи се е заело мюнхенското прусофилско дружество „Odin Verein". Дору и невиннитѣ кибритени кутии бидоха опрѣдѣлени да играятъ важни политически роли. Г. Лоазо ни разправя какъ напослѣдъкъ по гаритѣ, гостилницитѣ и дюкенчетата на Австрия стърчатъ подобни кутии съ германски кулоръ и слѣдния девизъ:

Den Brüdern im bedrothen Land
Warmſülendes Herz, hilfreiche Hand!

(Къмъ братята въ застрашената страна пращаме горещъ привѣтъ и ржка за помощь!) Интересна би била сждбата на тия кутии, подмѣта г. Лоазо, ако да биха пуснати въ ходъ не отъ дружеството Südmarck, а отъ сърбитѣ, власитѣ или даже отъ италиянцитѣ съ цѣль да подпалватъ братски чувства на австро-маджарска почва.

А че пангерманската мисъль е обхванала интелигенцията по градоветѣ до полудяване, вижда се напр. отъ слѣднитѣ факти. При увеселения, на публични всенародни праздненства, австрийци свалятъ австрийското знаме и забиватъ германското; вмѣсто австрийския химнъ — пѣятъ „Wacht am Rhein" и „Deutschland über alles"; градскитѣ съвѣти въ Егеръ, Инсбрукъ, Марбургъ и др. взематъ рѣшения, щото извѣстни градски улици да се именуватъ Бисмаркъ. А пъкъ въ Грацъ австрийското знаме биде публично изгорено отъ пангерманската младежь! Още по-нечута бѣ дързостьта на депутата Тюркъ, който прѣзъ есеньта 1899 г. заяви велегласно въ райхсрата, че австрийскитѣ земи трѣбва да се прилѣпятъ къмъ германскитѣ и пр.! Сжщата мисъль и въ сжщата ограда повтори тази година прословутиятъ Шенереръ, като извика: „Да живѣятъ хохенцолеритѣ!"

Отъ югославѣнетѣ, на най-голѣма атака сж изложени **словенцитѣ**, които населяватъ земята отъ Грацъ до Триестъ. Привиднитѣ права, които имъ сж дадени, се съкрушаватъ прѣдъ несгодитѣ на нѣмското управление: официаленъ езикъ

нѣмски, „австрийски модерни“ избори за сеймоветѣ въ Грацъ и Целовецъ (Клагенфуртъ), сѫдилища нѣмски, официалниятъ люблянски вѣстникъ редактиранъ само на нѣмски, невъобразими трудности за отваряне на национални училища и пр. и пр. Който иска да види, какъ се правятъ избори, да заповѣда въ Австро-Унгария! Не е чудно слѣдователно, ако въ триестския сеймъ засѣдаватъ само 5 души словенци срѣщу други 54 души прѣдставители и ако въ самия Триестъ нѣма ни едно словенско първоначално училище, макаръ че за такъво сѫ правени заявления отъ хилѣди словенски сѣмейства и макаръ законътъ да дава право да се отваря училище и за 40 кѫщи, принадлежащи на една нация. А пъкъ ако нѣкой триестски словенецъ си позволи да окачи на дюкеня си словенски надписъ — да пази Господь, въ чудо ще се намѣри. Дору и надгробнитѣ надписи трѣбва да се дълбаятъ на чужди езикъ! Колкото и малъкъ да е процентътъ на италиянското население въ тия краища, нѣмцитѣ сѫ отстѫпили на своитѣ съюзници италиянци ролята за потѫпкване славѣнския духъ. Тамошниятъ официаленъ органъ излазя на италиянски: Osservatore Triestino.

Като помощници, а намѣста и като майстори на понѣмчването се явяватъ **нѣмскитѣ евреи**. Въ Австро-Унгария само живѣятъ около 2,000,000 евреи и то повечето въ Галиция. Още въ 1200 г., въ врѣме на религиозния фанатизъмъ, тѣ сполучили да иматъ синагога въвъ Виена, да се докопатъ до сѣченето на паритѣ и да получатъ графски титли. Извѣстни либерални за тѣхъ узаконения, отъ страна на тамошната община, ни учудватъ, особено като вземемъ прѣдъ видъ срѣднавѣковнитѣ тогавашни прѣдразсѫдъци. За еврейското умножение въ Австрия помогнало антисемитското движение, подигнато отъ Людовика Велики Маджарски, хранителтъ на християнството, и гостоприемството на Австрия и Полша. И отъ сегашния Schulverein се възползуватъ най-много евреи, които, като инородци на нѣмцитѣ, постѫпватъ въ училищата на дружеството. Ето защо, прѣди още отъ четири години насамъ виенскиятъ кметъ, антисемитътъ Луегеръ, отказва помощьта си за този фондъ, отъ който знаятъ да се възползуватъ само евреитѣ. Славѣнството не би имало нищо противъ търговския народъ, ако той не бѣше носитель на германизацията ако да не е обърналъ Галиция, съсъ своитѣ кръчми надъ пѫть и подъ пѫть, на пиянско царство, ако да не вдъхваше недо-

насърдчение отъ руския царь? . . . Причината на това се крие въ австрийския хаосъ. Борбата, която водятъ народноститѣ въ Австрия, насърдчи и загребската опозиция да се стреми къмъ независимость. Това стремление не е ново; новото е само въ прѣкалената енергия на изражението . . . Но никога кралътъ не ще скѫса мантията на св. Стефана, защото отокътъ може да произведе опасенъ цирей". Отговорътъ на подобно надуто и застрашително обръщение е вече даденъ отъ онзи хърватски прѣдставитель, който велегласно бѣ заявилъ, че работитѣ въ Маджарско и Загребъ нѣма да се оправятъ, докато казашкитѣ коне не пиятъ вода на Сава . . .

А за да се замае външния свѣтъ, който познава Австро-Унгария повече политически, а не и етнографически, заинтересованитѣ историци въ своитѣ съчинения въртятъ сѐ повече около короната и не се осмѣляватъ да засегнатъ бита на масата, нейния езикъ, потъпкани правдини и пр. Пъкъ и дипломатитѣ даже употрѣбяватъ често терминътъ „la maison d'Autriche" вмѣсто Австрия. По край славѣнскитѣ историци, пръвъ отъ чужденцитѣ, Луи Леже, въ своята Histoire de l'Autriche-Hongrie, обърна най-голѣмо внимание на фиктивното прѣдпочитание, давано на нѣмцитѣ и маджаритѣ прѣдъ истинскитѣ по-многобройни жители на страната — славѣнетѣ.

Не е безинтересно да изброимъ нѣколко славѣнски имена, извъртени отъ нѣмската, или маджарска, или пъкъ италиянска уста:

Градецъ — Gratz	Осѣкъ — Essec
Горица — Göritz	Сплитъ — Spatato
Любляна — Laybach	Кралове градецъ—Röniggrätz
Загребъ — Agram	Брно — Brünn
Пещь — Pest	Литомѣрицъ — Leitmeritz
Рѣка — Fiume	Будишинъ — Bautzen
Дубровникъ — Ragusa	Хотѣбузъ — Kottbus
Нови Садъ — Neusatz	Познанъ — Posen
Целовецъ — Klagenfurt	Вроцлавъ — Breslau
Карловецъ — Karlstadt	Лаба — Elba и др. и др.

На неотколѣшнитѣ славѣнски събори, въ Прага, въ Любляна, Краковъ биде взето рѣшение да се употрѣбяватъ за напрѣдъ поне въ славѣнския печатъ славѣнскитѣ имена вмѣсто изкривенитѣ такива отъ официалнитѣ канцеларии и телеграфни

докаранъ до такъво унижение, че до скоро *ни единъ* народенъ депутатъ не го прѣдставяваше въ пещенската камара. Любопитенъ е тука случая, когато прѣди нѣколко години, като по Боже провидѣние, единъ словакъ бѣ получилъ 2000 гласа срѣщо 200 дадени за едного маджарина. Избирателната комисия обаче утвърдява послѣдния. Словацитѣ протестиратъ, завеждатъ дѣло, което се рѣшава наистина въ тѣхна полза, но едва слѣдъ 3 години, когато дошълъ редъ за нови избори. А въ това врѣме узурпаторътъ-депутатъ си засѣдавалъ спокойно въ камарата, за маджарска слава!

Хърватитѣ би били пó-ради да се намѣратъ въ Цислайтания (подъ Австрия), отколкото въ Транслайтания, особено откакъ вкусиха отъ маджарската опека, слѣдъ въдворението на дуализма (1867). Въ такъвъ случай, тѣхнитѣ прѣдставители, въ съюзъ съ другитѣ славенски прѣдставители, би имали винаги болшинство въ райхстата надъ нѣмцитѣ, и това би помогнало за пó-бързото подобрѣние на отечеството имъ. А сега работитѣ тъй сѫ наредени, че даже и банътъ въ Загребъ защищава маджарската страна. Маджаритѣ, този енергиченъ и жилавъ народъ, не се спиратъ прѣдъ нищо въ конкуренцията си съсъ своитѣ съдружници — нѣмцитѣ, като при това гледатъ да ги надминатъ по принудителнитѣ си мѣрки за помаджаряване. Тѣ обръщатъ особено внимание на отваряне свои училища и затваряне славѣнскитѣ или влашкитѣ; прѣименуватъ на свой езикъ славѣнскитѣ названия; вмъкватъ се като съвѣтници въ градскитѣ управления, докато най-сетнѣ взематъ върхъ и обяватъ градеца за маджарски; даже се опитаха много дързко да затворятъ православната *сръбска* патриаршия въ Карловци, този чисто славѣнски центъръ. Ето единъ примѣръ какъ надменно говори Budapesti Hirlap, отъ лѣтото 1897 г., по адресъ на Загребската народна страна, която бѣ посмѣяла да се оплаче на короната отъ администрацията на маджарона банъ: „Този адресъ показва, какъвъ е планътъ на хърватитѣ: както въ Австрия гледатъ да раздробятъ страната, сѫщото искатъ и въ Транслайтания — да разпокѫсатъ короната на св. Стефана. Опозицията има за цѣль да съедини хърватитѣ съсъ словенцитѣ. Ние знаемъ кои се героитѣ на хърватския идеалъ, отдавна още записанъ въ книгитѣ на търпѣнието. Учители, законовѣдци, историци — всички едногласно поздравяватъ този продуктъ на поетическо вдъхновение и даже търсятъ

насърдчение отъ руския царь? . . . Причината на това се крие въ австрийския хаосъ. Борбата, която водятъ народноститѣ въ Австрия, насърдчи и загребската опозиция да се стреми къмъ независимость. Това стремление не е ново; новото е само въ прѣкалената енергия на изражението . . . Но никога кралътъ не ще скжса мантията на св. Стефана, защото отокътъ може да произведе опасенъ цирей". Отговорътъ на подобно надуто и застрашително обръщение е вече даденъ отъ онзи хърватски прѣдставитель, който велегласно бѣ заявилъ, че работитѣ въ Маджарско и Загребъ нѣма да се оправятъ, докато казашкитѣ коне не пиятъ вода на Сава . . .

А за да се замае външния свѣтъ, който познава Австро-Унгария повече политически, а не и етнографически, заинтересованитѣ историци въ своитѣ съчинения въртятъ сѐ повече около короната и не се осмѣляватъ да засегнатъ бита на масата, нейния езикъ, потъпкани правдини и пр. Пъкъ и дипломатитѣ даже употрѣбяватъ често терминътъ „la maison d'Autriche" вмѣсто Австрия. По край славѣнскитѣ историци, пръвъ отъ чужденцитѣ, Луи Леже, въ своята Histoire de l'Autriche-Hongrie, обърна най-голѣмо внимание на фиктивното прѣдпочитание, давано на нѣмцитѣ и маджаритѣ прѣдъ истинскитѣ по-многобройни жители на страната — славѣнетѣ.

Не е безинтересно да изброимъ нѣколко славѣнски имена, извъртени отъ нѣмската, или маджарска, или пъкъ италиянска уста:

Градецъ — Gratz	Осѣкъ — Essec
Горица — Göritz	Сплитъ — Spatato
Любляна — Laybach	Кралове градецъ—Röniggrätz
Загребъ — Agram	Брно — Brünn
Пещь — Pest	Литомѣрицъ — Leitmeritz
Рѣка — Fiume	Будишинъ — Bautzen
Дубровникъ — Ragusa	Хотѣбузъ — Kottbus
Нови Садъ — Neusatz	Познанъ — Posen
Целовецъ — Klagenfurt	Вроцлавъ — Breslau
Карловецъ — Karlstadt	Лаба — Elba и др. и др.

На неотколѣшнитѣ славѣнски събори, въ Прага, въ Любляна, Краковъ биде взето рѣшение да се употрѣбяватъ за напрѣдъ поне въ славѣнския печатъ славѣнскитѣ имена вмѣсто изкривенитѣ такива отъ официалнитѣ канцеларии и телеграфни

агенции. И наистина, който слѣди славѣнскитѣ вѣстници въ Австрия, ще отбѣлѣжи напрѣдъкъ на това справедливо искане. Още руситѣ и ние българетѣ си служимъ съ нѣмскитѣ имена! Пъкъ и доколкото познаваме работитѣ въ Австро-Унгария, познаваме ги изопачени, тъй както ни ги прѣдаватъ виенската „Преса“ и нейнитѣ сателити. За съжаление, въ Русия сѫдятъ за югословѣнскитѣ работи по това, що имъ се пише и протелеграфира отъ Пеща и Виена . . .

Първитѣ колонизирания на нѣмцитѣ въ самата Европа се издигатъ пакъ въвъ славѣнскитѣ земи. Прѣди години, по лѣвия брѣгъ на Сава, по Срѣмъ, нѣмскиятъ езикъ се чуваше само въ аристокрацията и войската. Сега не е само това зло: много нови нѣмски поклонници прихождатъ, донасятъ канитали, купуватъ земи, правятъ фабрики и токо видишъ — изъ землището изникнатъ нѣколко кръчми съ нови културни надписи Gasthaus zum . . . Търговията не само въ Загребъ и Осекъ, но и въ градове отъ втора рѫка, като Дяково и Митровица (на Сава), е въ рѫцѣтѣ на нѣмци изъ Австрия, Унгария. По лѣвия брѣгъ на Драва и Дунава нѣмскиятъ елементъ се явява и въ по-значителни маси, каквито личатъ около Титель, Ваискирхенъ и Панчево, срѣщу Бѣлградъ.

Но, Особно е благодатна за всенѣмската идея обѣтованата **Босна** и **Херцеговина**. Тѣзи земи, въ които, по берлинския договоръ, влѣзе Австрия ужъ врѣменно, за да ги уреди, станаха на дѣло австро-унгарски. Тѣ служатъ не само като възнаграждение за изгубената Венеция, но, което е главното, тѣ сѫ пѫтьтъ на Унгария за морето и отворенъ изходъ на нѣмцитѣ къмъ Македония и Солунъ, крайната завѣтна точка на погледитѣ имъ спрѣмо Балканитѣ. Скоро по заемането на двѣтѣ области, правителството прокара пѫтища, поправи градищата, направи разни улеснения за търговията. Съ туй заедно Босна и Херцеговина тъй се уплѣтоха въ нѣмскитѣ капитали, толкова много задлъжнѣха, че сега рече ли Европа да дигне Австрия окупацията, сѫщата Европа заедно съ Турция ще помоли кредитора да остане още въ страната, която ще има да се отплаща на вѣчни врѣмена. Но колко Австрия мисли да излиза отъ тамъ, вижда се и отъ факта, че въпрѣки берлинския договоръ, тя въведе въ двѣтѣ провинции задължителна воинска повинность, дакара нѣмски полкове по градоветѣ и селата, както и цѣли колонии нѣмци, и то не само изъ Австрия, а и пангерманци изъ Бавария,

ртембергъ и др. Вече около Сараево, на изтокъ и на веръ, се издигатъ нови села и нови имена се чуватъ: ıdolfsthal, Windthorst и др. Прѣди двѣ-три години цѣла лония нѣмци бѣ поселена въ Херцеговина, на черногор-ата граница. Пъкъ това става и другадѣ, безъ обаче офи-алната статистика и вѣстници да поменатъ нѣщо. И са-го мѣсто помага за плановетѣ на нѣмцитѣ. Населението наистина славѣнско, сръбско, но вѣроизповѣдно раздѣлено три враждебно настроени дѣла: православни, католици и камедане, които въвъ взаимната си ненависть най-лесно се даватъ и на нѣмеца и на маджарина.

Окупирането на Босна и Херцеговина допринесе врѣда и съсѣднитѣ **славѣнски държавици** на Балкана. Естественитѣ емежи на *сърбитѣ* отъ княжеството прѣзъ 1877 год. бѣха раведливо обърнати къмъ Синьото море, къмъ своитѣ народници. Слѣдъ окупацията стана и вѣроломното сръбско-трийско съгласие отъ 1881 г., когато Миланъ и сръб-итѣ водители жертвуваха западнитѣ си събратя срѣщу раз-ититѣ виенски съкровища и заеми. Слѣдъ като Австрия стави въ пълна зависимость съсѣдното кралство, залъга ивнитѣ му дипломати съсъ Солунъ и Бѣло-море, скара го еднокръвното му съсѣдно княжество, въвлѣче го въ злопо-чна война и най-сетнѣ, като си изтъка платното, ритна осното: duobus litigandibus tertius gaudet.

Каква неприятна изненада бѣ за нѣмцитѣ неотколѣшното мирение между сърби и черногорци и подновяването на поли-ческитѣ имъ сношения! Отъ Виена веднага писаха въ „Ber-ler Tagblatt“ слѣднитѣ ядовити и цинични редове: „Ако и да е сключенъ нѣкакъвъ договоръ, или и да не е, но си-рно е, че нашата монархия никога и при никакви условия ма да допусне това обединение на Сърбия и Черна Гора. е заехме днешнитѣ си позиции въ Босна, Херцеговина и вопазарския санджакъ само и само да не може да стане за съединение; а тия позиции сѫ твърдѣ яки, за да мо-мъ въвъ всѣки случай брани своитѣ интереси“. Виенската Neue Freie Presse“ не остана по-долу: и тя побърза да ви по случай свадбата на Мирко Черногорски, какво „Въпро-гъ за сръбското прѣстолонаслѣдие не може да бѫде рѣшенъ съ благосклонното участие на Австрия, която не може да съгласи за сѫществуването на великосръбскитѣ планове, цото въ своитѣ прѣдѣли брои нѣколко милиона сърби“.

нѣмци. Пъкъ това не криятъ и нѣмцитѣ. Още прѣди десетина години ето какво бѣ писалъ въ „Illustrirte Zeitung" единъ нѣмецъ отъ София: „Отъ 35 хиляди жители въ София, повече отъ четвъртината е нѣмска или австрийска. Образованитѣ българе сѫ въ добри отношения съ нашитѣ съотечественици и даже почватъ да изучаватъ нашия матеренъ езикъ. Слѣдъ непродължително врѣме, всѣки единъ отъ нашитѣ прѣселенци, кога дойде у София, ще си бѫде като у дома". И наистина, ние българитѣ живѣемъ въ София като въ чужди градъ, а чужденцитѣ сѫ си като у дома, защото тѣ ни оправятъ работитѣ. Нѣмецътъ слѣди за България, като за родната си страна. Нѣмецътъ никога не надписва писмата си: София (Ромѫния или Сърбия), както това вършатъ френцитѣ, па дори и руситѣ! Нѣмецътъ не си прави трудъ да продава изъ България дървени паници и кадрото на нѣкой светецъ; той тича по градове и паланки и събира подробни свѣдѣния за нуждитѣ на населението; той не е оставилъ и шопкинитѣ, за които фабрикитѣ за чадъри въ нѣмско работятъ особени артикули, които ще се видятъ само на софийския пазаръ; офицерството ни се облича отъ изгорѣло германско сукно; всичкитѣ дрехарници и дюкяни въ София и провинцията сѫ пълни съ нѣмски стоки; новиятъ българинъ се залюлява въ нѣмски люлки, и на оня свѣтъ отива въ гробни сандъци, донесени изъ нѣмско! •

Щомъ България успѣ да се изплъзне донѣйдѣ изъ ноктетѣ на Австро-Унгария, ето че се подигна цѣла аларма въ нѣмско-маджарския печатъ. Всѣко държавно или обществено движение въ България почна да се укорява и държавицата ни да се посочва като изворъ на всички смутове на Балканския полуостровъ. Скришомъ обаче, Австро-Унгария плачеше, въздиша за България. Budapesti Hirlap не се посвѣни дори и явно да оповѣсти своята тѫга. „На Балканския полуостровъ, казва този вѣстникъ, въ единъ отъ тазгодишнитѣ си юнски броеве, имаше само една едничка нация, която питаеше безгранично довѣрие къмъ насъ, която очакваше нашата подкрѣпа и която се бѣше обърнала съ надежда къмъ насъ: това бѣше *българската нация*. И едно расово сродство я привързваше къмъ насъ. Ако бѣхме водили една съзнателна национална политика, ние щѣхме да употрѣбимъ всѣки случай и всѣко срѣдство, за да уякчимъ още по-добрѣ търговскитѣ връзки съ този извънредно интелигентенъ и способенъ

за развитие балкански народъ. Въ лицето на българската държава щѣхме да добиемъ единъ такъвъ съюзникъ, който щѣше да закрѣпи нашата позиция въвъ всичкитѣ фази, които може да заеме източния въпросъ. За жалость обаче ние не само не успѣхме да стигнемъ до тамъ, но се лишихме и отъ симпатиитѣ ѝ. *Унгария* днесъ на-да-ли притежава поне единъ приятель въ България и българскитѣ политици поставятъ унгарската държава въ редоветѣ на quantité négligeable. А колко благоприятенъ бѣше случая да се съживи отново *източната политика на нашитѣ национални кралье!* Ние дадохме втория господарь на българското княжество. По съвѣта на унгарски държавници, на българския прѣстолъ биде поставенъ Фердинандъ Кобургъ-Готски, който вслѣдствие на своето произхождение отъ принца Кохари, се числи къмъ нашата нация. Младия, енергиченъ князъ *замина за България съ намѣрение да присъедини своята държава къмъ политиката на австро-унгарската монархия и да образува за тройния съюзъ една крайна твърдина въ изтока.* На тѣзи негови стремежи възпрѣпятствуваха обаче отъ Виена. До колкото можеше да се покаже омраза, незачитане и нехайство къмъ единъ владѣтель, това всичко му се показа отъ страна на официозната, надъхапа австрийска и унгарска преса. Унгария трѣбаше да прѣдприеме първитѣ постжпки, за да се припознае Фердинандъ Кобуръ-Готски за князъ, а вмѣсто това монархията бѣше послѣднята отъ великитѣ сили, които дадоха своето съгласие за припознаването. Виенскиятъ дворъ и министерството на външнитѣ дѣла държаха тогава едно оскърбително поведение спрямо Фердинанда. Въпрѣки това обаче княза изтрая въ своето намѣрение и подведе управлението на страната си по духа на Стамболова. И българетѣ разчитаха, че ще се сдобиятъ най-послѣ съ официозната благосклонность на австро-унгарската монархия. Като доказателство за това служи факта, съ какво въодушевление тѣ посрѣщаха и чествуваха унгарцитѣ още прѣзъ 1892 г., по случай на пловдивското изложение. Съ течението на годинитѣ обаче положението на княза ставаше все по-тежко. Неговитѣ неприятели указаха, че неговата външна политика е безуспѣшна и че страната нѣма какво да очаква отъ Австро-Унгария, защото въ Австрия княза билъ една persona ingrata. Така и бѣше. Всичкитѣ европейски дворове бѣха вече приели Фердинанда, само виенския дворецъ не си бѣше отворилъ

още вратитѣ за него. Той ходи въ Римъ при италиянския краль, въ Лондонъ при английската кралица, па даже и при царя въ Петербургъ, само въ Виена не благоволиха да го приематъ. Едва слѣдъ дванадесеть годишно царуване той успѣ, като князъ, да стжпи въвъ виенския дворецъ. Но нека не забравяме, че и тогава налѣха горчевина въ чашата му; членоветѣ на царския домъ отсжтствуваха остентативно отъ Виена. Ние знаемъ приблизително причинитѣ на тази ненависть, която питае Хабсбургския домъ къмъ него. Тѣ не могатъ да му простятъ това, което намѣриха при ромжнската линия на Хохенцолеритѣ и при гръцката линия на Шлезвигъ-Хонщейнцитѣ за съвършено естествено, т. е. че той допуска да се възпитатъ дѣцата му въ една друга вѣра. Като че ли не е света длъжность за единъ държавенъ глава, повиканъ за владѣтель на една чужда нация — да се подчини на законитѣ на страната! Но и да е мотивирана антипатията на Хабсбурговцитѣ къмъ българския князъ, къмъ Кобурга, бива ли да се жертвуватъ националнитѣ интерси за лични побуждения? Сѣтиха ли се господиновцитѣ отъ виенския Балъ-плацъ, че тѣ, съсъ своето поведение спрѣмо Фердинанда, вкараха България формално въ обятията на Русия? Русия не е прѣлъствала България, слуховетѣ за нѣкакви си рубли съ чували и т. н. сж чиста измислица. Обръщането на България къмъ Русия стана по единъ естественъ, доброволенъ и логиченъ начинъ. Вънъ отъ това трѣба да знаемъ, че Фердинандъ не е изисквалъ нищо особено отъ монархията, всѣкога се е касаело само за незначителни дребулии, както напр. консулската конвенция, и въпрѣки това, нему е било рѣзко отказвано подъ прѣдлогъ, че не искаме да прѣдизвикаме незадоволството на Русия. Българскиятъ народъ обаче видѣ и се увѣри, че Русия не мисли нито нему, нито пъкъ на княза му зло. Напротивъ Царьтъ показва при всѣки случай своитѣ приятелски чувства. И тъй, може ли слѣдъ това да се вижда чудно, че чувствата на България се измѣниха съвършено и че проявенитѣ вече въ улични скандали демонстрации принудиха най-послѣ Фердинанда да уважи възгледитѣ на народа и да измѣни споредъ тѣхъ външната си политика. Ние сме твърдѣ слаби, за да излѣземъ като покровители на България, но сжщеврѣмено пъкъ не и достатъчно силни, за да я отбиемъ отъ пжтя, въ който е тръгнала. Провъзгласяването на княжеството въ кралство ще се извърши даже и противъ нашето желание. Стра-

за развитие балкански народъ. Въ лицето на българската държава щѣхме да добиемъ единъ такъвъ съюзникъ, който щѣше да закрѣпи нашата позиция въвъ всичкитѣ фази, които може да заеме източния въпросъ. За жалость обаче ние не само не успѣхме да стигнемъ до тамъ, но се лишихме и отъ симпатиитѣ ѝ. *Унгария* днесъ на-да-ли притежава поне единъ приятель въ България и българскитѣ политици поставятъ унгарската държава въ редоветѣ на quantité négligeable. А колко благоприятенъ бѣше случая да се съживи отново *източната политика на нашитѣ национални кралье!* Ние дадохме втория господарь на българското княжество. По съвѣта на унгарски държавници, на българския прѣстолъ биде поставенъ Фердинандъ Кобургъ-Готски, който вслѣдствие на своето произхождение отъ принца Кохари, се числи къмъ нашата нация. Младия, енергиченъ князъ *замина за България съ намѣрение да присъедини своята държава къмъ политиката на австро-унгарската монархия и да образува за тройния съюзъ една крайна твгрдина въ изтока.* На тѣзи негови стремежи възпрѣпятствуваха обаче отъ Виена. До колкото можеше да се покаже омраза, незачитане и нехайство къмъ единъ владѣтель, това всичко му се показа отъ страна на официозната, надъхапа австрийска и унгарска преса. Унгария трѣбаше да прѣдприеме първитѣ постжпки, за да се припознае Фердинандъ Кобуръ-Готски за князъ, а вмѣсто това монархията бѣше послѣднята отъ великитѣ сили, които дадоха своето съгласие за припознаването. Виенскиятъ дворъ и министерството на външнитѣ дѣла държаха тогава едно оскърбително поведение спрямо Фердинанда. Въпрѣки това обаче княза изтрая въ своето намѣрение и подведе управлението на страната си по духа на Стамболова. И българетѣ разчитаха, че ще се сдобиятъ най-послѣ съ официозната благосклонность на австро-унгарската монархия. Като доказателство за това служи факта, съ какво въодушевление тѣ посрѣщаха и чествуваха унгарцитѣ още прѣзъ 1892 г., по случай на пловдивското изложение. Съ течението на годинитѣ обаче положението на княза ставаше все по-тежко. Неговитѣ неприятели указаха, че неговата външна политика е безуспѣшна и че страната нѣма какво да очаква отъ Австро-Унгария, защото въ Австрия княза билъ една persona ingrata. Така и бѣше. Всичкитѣ европейски дворове бѣха вече приели Фердинанда, само виенския дворецъ не си бѣше отворилъ

още вратитѣ за него. Той ходи въ Римъ при италиянския краль, въ Лондонъ при английската кралица, па даже и при царя въ Петербургъ, само въ Виена не благоволиха да го приематъ. Едва слѣдъ дванадесеть годишно царуване той успѣ, като князъ, да стжпи въвъ виенския дворецъ. Но нека не забравяме, че и тогава налѣха горчевина въ чашата му; членоветѣ на царския домъ отсжтствуваха остентативно отъ Виена. Ние знаемъ приблизително причинитѣ на тази ненависть, която питае Хабсбургския домъ къмъ него. Тѣ не могатъ да му простятъ това, което намѣриха при ромжнската линия на Хохенцолеритѣ и при гръцката линия на Шлезвигъ-Хонщейнцитѣ за съвършено естествено, т. е. че той допуска да се възпитатъ дѣцата му въ една друга вѣра. Като че ли не е света длъжность за единъ държавенъ глава, повиканъ за владѣтель на една чужда нация — да се подчини на законитѣ на страната! Но и да е мотивирана антипатията на Хабсбурговцитѣ къмъ българския князъ, къмъ Кобурга, бива ли да се жертвуватъ националнитѣ интереси за лични побуждения? Сѣтиха ли се господиновцитѣ отъ виенския Балъ-плацъ, че тѣ, съсъ своето поведение спрѣмо Фердинанда, вкараха България формално въ обятията на Русия? Русия не е прѣлъствала България, слуховетѣ за нѣкакви си рубли съ чували и т. н. сж чиста измислица. Обръщането на България къмъ Русия стана по единъ естественъ, доброволенъ и логиченъ начинъ. Вънъ отъ това трѣба да знаемъ, че Фердинандъ не е изисквалъ нищо особено отъ монархията, всѣкога се е касаело само за незначителни дребулии, както напр. консулската конвенция, и въпрѣки това, нему е било рѣзко отказвано подъ прѣдлогъ, че не искаме да прѣдизвикаме незадоволството на Русия. Българскиятъ народъ обаче видѣ и се увѣри, че Русия не мисли нито нему, нито пъкъ на княза му зло. Напротивъ Царьтъ показва при всѣки случай своитѣ приятелски чувства. И тъй, може ли слѣдъ това да се вижда чудно, че чувствата на България се измѣниха съвършено и че проявенитѣ вече въ улични скандали демонстрации принудиха най-послѣ Фердинанда да уважи възгледитѣ на народа и да измѣни споредъ тѣхъ външната си политика. Ние сме твърдѣ слаби, за да излѣземъ като покровители на България, но сжщеврѣмено пъкъ не и достатъчно силни, за да я отбиемъ отъ пжтя, въ който е тръгнала. Провъзгласяването на княжеството въ кралство ще се извърши даже и противъ нашето желание. Стра-

ната и нейния господарь, нѣма да благодарятъ за своята независимость на насъ, а на Русия?“ Тъй казватъ искренитѣ маджари.

Да се повърнемъ пакъ къмъ нѣмската дипломация отъ прѣди 25 години. Берлинскиятъ договоръ завидѣ и на микроскопичната *Черна-Гора*, та въ 29-я му членъ Австрия си осигури морската и санитарна стража въ единственото черногорско пристанище Антивари; при това се прѣдвидѣ, щото и останалото черногорско крайбрѣжие да се намира подъ отеческитѣ попечения пакъ на австро-унгарски прибрѣжни кораби. Да вземешъ на малкото княжество морето, да го отдѣлишъ отъ съсѣдството на братската му Сърбия, да го прокудишъ по непристѫпнитѣ и безплодни камъняци, за да проклиня днитѣ си и да живѣе отъ подаяние, — и това било договоръ, цивилизаторска мисия на съсѣдитѣ нѣмци!

„Германското нахлуване, казва единъ анонимъ въ Revue Politique et Parlementaire, е направило договоръ съ два елемента, чието съдѣйствие изглежда на пръвъ погледъ като несъвмѣстимо, защото Израилъ римува злѣ съ Ватиканъ. При все това тѣ сѫ цѣнни помощници на германщината, защото и двамата сѫ смърть за славѣнина“. По-горѣ споменахме за Израиля, та тукъ ще поговорилъ за не по малко злокобното дѣло на папството, чийто байракъ, закрѣпенъ на австрийка вълрина, широко се развѣва изъ балканскитѣ земи. Благодарение на „апостолския“ чинъ даденъ на австро-унгарския държавенъ глава, нѣмското католишко духовенство е пуснало своитѣ мрѣжи отъ Далмация до Гърция, прѣзъ *Албания, Рашка и Македония*. Горѣспоменатиятъ безименъ писачъ нарича умѣстно това движение *австро-папизъмъ* и го прѣдставя накратко въ слѣднитѣ редове: „Въ извѣстни македонски градове току гледашъ явили се тайфи-тайфи калимавки (йезуити или францисканци), *попътъ съ фесъ на глави*, съ огненъ погледъ прѣдъ наивната тълпа, надошла да слуша каратьозчията, а сетнѣ съ блѣскаво краснорѣчие на шкипетарски езикъ прѣдъ албанска публика. Отваря се величествена церемония: полага се основяниятъ камъкъ на католишка черква въ страна, дѣто едва десетина сѣмейства сѫ кандисали да се черкуватъ по римски обредъ. Но това малко важи, защото сѣмето е хвърлено, бръшлянътъ ще израсте и ще задуши мѣстнитѣ цвѣтя, пъкъ и пари ще паднатъ отъ странство прѣзъ рѫцѣтѣ на австро-унгарското консулато.

прибира отъ десятъка на житата; Германия нѣма вече да праща дору въ Америка излишъка отъ своето много порасло население, защото новиятъ Ханаанъ разкри широкитѣ си обятия и чака нови заселища около линията, чака онова бозайниче, което ще съумѣе съ полза да изсуче набраното отъ вѣкове млѣко. Пъкъ и Турция, германската съюзница, съ тази желѣзница става внушителенъ факторъ, защото въ най-кѫсо врѣме ще може да прѣхвърля войскитѣ си отъ Багдатъ въ Цариградъ, сръбската и българска граници и обратно, нѣщо което досега ѝ липсваше и я правѣше безсилна въ руско-турската война, пакъ и въ гръцко-турската, когато трѣбваше да се чака съ мѣсеци прихождането на анадолскитѣ редифи. И ако балканскитѣ държави бѣха досега мили за Германия и Австрия, за напрѣдъ ще станатъ още по-мили и отъ „обичь" ще гледатъ да ги удушатъ въ пригрѫдкитѣ си, защото Анадолъ може да се експлоатира само по два пѫтя — прѣзъ Балканския полуостровъ, или прѣзъ Триестъ, ако само и той се не затвори отъ Италия, когато тя стѫпне съ единъ кракъ въ Албания. Ето защо занапрѣдъ нашитѣ краища ще станатъ главна цѣль за атаката на пангерманското настѫпление и ние ще трѣбва да се подготвимъ за отражение на вражескитѣ замисли. Великиятъ италянски дѣецъ по обединението на Италия, Мацини, отдавна посочи спасителния пѫть съ думитѣ „Славѣне, съединете се! . . ."

III.

Панславизмътъ и неговитѣ насоки.

Вѣковать ли намъ въ разлукѣ?
Не пора-ль очнуться намъ
И пода-ть другъ другу руки
Нашимъ кровнымъ и друзьямъ?

Тютчевъ.

Ето вече единъ вѣкъ се измина, откакъ се разклатиха основитѣ на едничкото нѣкога начало, по което се образуваха държавитѣ, началото на *силата* и *завоеванието*. Колко борби, колко съкрушени тежнения на народи изтекоха, докато се пюдеме съзнанието на поробенитѣ и се захване явно ратуване за равенство, свобода и справедливость — тѣзи благодѣтелни позиви, които великата френска размирица дари на цѣлъ свѣтъ. Наистина, още отъ реформацията насамъ почна освобождението на народитѣ отъ папската власть;

дирятъ изходъ отъ това положение, или пъкъ дочуятъ достовѣрнитѣ слухове за австрийскитѣ пари, пръскани за подбуждане албанскитѣ главорѣзи, тогава естествено се изпрѣчва изкушителната дилема: или да става човѣкъ мохамеданинъ, или да се прилѣпи до албано-католишката община, главно защищавана отъ Австрия; съ други думи — да се отрече човѣкъ отъ вѣрата и кръвьта на своитѣ дѣди".

Мирната и тиха католическа пропаганда сега брои вече въ своето лоно 300,000 албанци-католици, отъ които 200,000 въ сѣверна Албания. Добъръ имъ пѫть! би рекълъ човѣкъ, християнството напрѣдва. . . Да, но чудно е, защо мисионеритѣ повече говорятъ за благитѣ намѣрения на Франца Иосифа и неговата монархия, отколкото за самаго Бога. Открититѣ обаче политически заявления на австрийската преса спрѣмо Албания, както и явнитѣ дѣйствия на австрийскитѣ консули въ тия краища, изтръгватъ отъ съмнѣние и най-невнимателния политиканъ — австро-папизмътъ е едно и неразривно цѣло, което гледа да си въздигне якъ пиедесталъ на Балканитѣ и да сломи силата на словѣнина, който стои на вратитѣ на Нови-Пазарь и който чака на Шаръ-планинскитѣ клисури.

Що се отнася до *Турция* ~~безъ Албания,~~ германскитѣ щедрости си нѣматъ край. Ние нѣма да наумяваме, кой е воененъ възпитатель на Турция, кѫдѣ получаватъ висше военно образование турскитѣ офицери, кой е този Фонъ деръ Голцъ паша, въ чии рѫцѣ се намиратъ турскитѣ желѣзници, портове, кейове, банки и пр. и пр.; нѣма да посочваме, кой праща католишки мисионери и пръска пари въ сѣверна Албания, кой отваря никому непотрѣбното въ Скопье нѣмско училище, защото всичко това е познато за югославѣнския читатель. Не можемъ обаче да прѣмълчимъ за издаването неотколѣ на султански бератъ, съ който се утвърдяватъ и турятъ подъ закрила 53 германски духовни и свѣтски заведения въ турската империя, както и за дѣйствителната побѣда на германската политика въ Анадолъ. Думата е за придобитата отъ Германия концесия за построяване желѣзенъ пѫть, който да съедини Цариградъ съ Персийския заливъ. Пангерманиститѣ сѫ въ обаяние, защото единъ отъ най-жизненитѣ пунктове на тѣхната програма се изпълнява. Сега вече Германия нѣма да се грижи за жита и храни, защото голѣмата анадолска житница е въ рѫцѣтѣ ѝ; километрическата гаранция ще се

прибира отъ десятъка на житата; Германия нѣма вече да праща дору въ Америка излишъка отъ своето много порасло население, защото новиятъ Ханаанъ разкри широкитѣ си обятия и чака нови заселища около линията, чака онова бозайниче, което ще съумѣе съ полза да изсуче набраното отъ вѣкове млѣко. Пъкъ и Турция, германската съюзница, съ тази желѣзница става внушителенъ факторъ, защото въ най-кжсо врѣме ще може да прѣхвърля войскитѣ си отъ Багдатъ въ Цариградъ, сръбската и българска граници и обратно, нѣщо което досега й липсваше и я правѣше безсилна въ руско-турската война, пакъ и въ гръцко-турската, когато трѣбваше да се чака съ мѣсеци прихождането на анадолскитѣ редифи. И ако балканскитѣ държави бѣха досега мили за Германия и Австрия, за напрѣдъ ще станатъ още по-мили и отъ „обичь" ще гледатъ да ги удушатъ въ пригрждкитѣ си, защото Анадолъ може да се експлоатира само по два пжтя — прѣзъ Балканския полуостровъ, или прѣзъ Триестъ, ако само и той се не затвори отъ Италия, когато тя стжпне съ единъ кракъ въ Албания. Ето защо занапрѣдъ нашитѣ краища ще станатъ главна цѣль за атаката на пангерманското настжпление и ние ще трѣбва да се подготвимъ за отражение на вражескитѣ замисли. Великиятъ италянски дѣецъ по обединението на Италия, Мацини, отдавна посочи спасителенъ пжть съ думитѣ „Славѣне, съединете се!..."

III.

Панславизмътъ и неговитѣ насоки.

Вѣковать ли намъ въ разлукѣ?
Не пора-ль очнуться намъ
И пода ь другъ другу руки
Нашимъ кровнымъ и друзьямъ?

Тютчевъ.

Ето вече единъ вѣкъ се измина, откакъ се разклатиха основитѣ на едничкото нѣкога начало, по което се образуваха държавитѣ, началото на *силата* и *завоеванието*. Колко борби, колко съкрушени тежнения на народи изтекоха, докато се людеме съзнанието на поробенитѣ и се захване явно ратуване за равенство, свобода и справедливость — тѣзи благодѣтелни позиви, които великата френска размирица дари на цѣлъ свѣтъ. Наистина, още отъ реформацията насамъ почна освобождението на народитѣ отъ папската власть;

обаче трѣбвало да дойде декларацията на революцията и да заяви, че . . . „никой народъ нѣма право да заграби собственостьта на другитѣ народи, нито да ги лиши отъ свободата имъ“. Съ това се полагаше вече основата на *началото на народноститѣ*. Примѣрътъ на Франция упжти околния свѣтъ къмъ разрушаване старитѣ държави, съградени върху историческото само право, често пжти най-несправедливо. Та никакъ не е чудно, ако гледаме, че се руши турската сграда и че въ единъ близъкъ день, както забѣлѣжи велегласно въвъ френската камара френскиятъ държавникъ Делкасе, ще се постави на сцената и австрийската драма Пъкъ и историята на цѣлото XIX столѣтие е, може се рече, история на борбитѣ за национална свобода, или, да се изразимъ съ думитѣ на великия Ренана: Notre siècle est le siècle du triomphe du serf sur le maître. *Началото на народноститѣ* е революционно за стария порядъкъ на нѣщата, то е трънъ въ очитѣ на тѣзи отъ голѣмитѣ държави, които сж основани на принципа на насилието. Ето защо, още когато то се вѣсти на бѣлъ свѣтъ, наедно съ великата френска размирица, монарситѣ побързаха да го задушатъ на самото му мѣсто и да не му дадатъ възможность да обхване и тѣхнитѣ господарства. Но нищо не помогна. Пламъкътъ се запали найнапрѣдъ въ Турско (у сърбитѣ и гърцитѣ), а по-сетнѣ въ 1848 г., обхвана цѣла срѣдня Европа, когато маджари и славѣне поискаха самостойно народно управление отъ австрийското правителство. Редътъ на българетѣ, които бѣха сграбчени въ самото сърдце на Турция, дойде по-късно.

Началото на народностьта, което иска да се образуватъ държави, дѣто да се събератъ въ едно цѣло разпокжсанитѣ части на едно племе или народъ, угнетени отъ чужда власть, произхожда отъ самия природенъ порядъкъ, споредъ който индивидуалното народно сжществувание е както чувството за самосъхранение у отдѣлния човѣкъ. Съ други думи, началото на народностьта се базира върху личното, индивидуално чувство за *свобода* у народа, и довато не се постигне самостоятелно и пълноправно народно сжществувание, не ще прѣстане и теготението къмъ неговото добиване, не ще изчезнатъ враждитѣ и войнитѣ. Слѣдователно, и благитѣ намѣрения на императора Николая II за общия миръ нѣма да се реализиратъ, доклѣ сжществуватъ неравноправни народни единици, а такива има много и въ самата Европа. Но пъкъ

отъ друга страна не е необходимо отдѣлното обсолютно съществуване на разцѣпенитѣ малки области и диалекти възлизати до народчета, особено пъкъ когато такивато дължатъ своя животъ на нѣкоя историческа или по-добрѣ диплотатическа погрѣшка. Нема трѣбва да се водимъ напр. по гайдата на нѣмската политика на „раздѣляй и владѣй“ и да смѣтаме босняцитѣ за особенъ народъ, когато тѣ съ чисти сърби par excellence. При това, извоюваното народно самоуправление може да се крѣпи, въ сегашно врѣме, политически и економически само ако прѣдставя крупна численость; въ противенъ случай, малкиятъ народъ ще трѣбва, за по-голѣма здравина и вътрѣшно добруване, да бѫде въ сговоръ прѣди всичко съсъ своя съсѣдъ по родство. Тази необходимость разбраха добрѣ италиянскитѣ и германски родолюбци, които съ голѣмитѣ си залѣгания сполучиха да обединятъ въ едно отдѣлнитѣ слаби княжества и войводства и да положатъ основитѣ на бѫдещитѣ силни Италия и Германия. Не напраздно Бисмаркъ, авторътъ на сегашната германска държава, бѣ казалъ на нѣмскитѣ учители: „Приятно ни е, че съединихме и съ това усилихме, защото наставатъ врѣмена, въ които малкитѣ народи и малки държави все повече и повече съзнаватъ своята несъстоятелность“.

И отдѣлнитѣ славѣнски народи, чувствувайки индивидуалната си слабость прѣдъ силнитѣ свои съсѣди, още отъ начало на своето възраждане провъзгласиха началото на националностьта въ по-голѣма или по-малка свръзка съ началото на племенното славѣнско взаимнопомагане, съ други, думи, подъ закрилата и заедно съсъ славянската идея кипѣше и идеята за национална самостойность. Ето защо държавницитѣ, кога не се съобразяватъ съ народнитѣ интереси, а отъ зеленитѣ маси на канцеляриитѣ обичатъ да дѣлятъ народитѣ като стада, попадатъ въ непростими грѣшки. Рано или късно народитѣ, които не съ бездушни твари, а дѣятелни сѫщества, които живѣятъ и се движатъ съсъ своя езикъ, обреди, прѣдания и *вроденъ* ламтежъ за *свобода*, ще подпалятъ огъня на революцията, па била тя за хлѣбъ или свобода. И докато народътъ, като сѫщински човѣкъ, носи въ душата си прѣданията на своето минало и езикъ; докато пази въ себе обичь къмъ всичко свое, къмъ всичко родно и близко; докато не прѣживѣе въ историята като народъ или племе; съ други думи, докато той не измѣни *основата* на своя национален

духъ и влѣзе въ космополитическото общество на идеализираното бѫдеще — дотогава въ него ще живѣе омраза и отбѣгване отъ чуждото, несносното за него, а стремежъ за сдружаване съсъ своето, родното, познатото: *братъ съсъ брата, славѣнинъ съсъ славѣнина.* А подобна дружба се е налагала и отъ застрашаването на черните облаци, които се виятъ по славѣнския кржгозоръ въ економично и политично отношение.

Всѣки обаче тукъ си задава питания, като слѣднитѣ: възможно ли е пожъртвуването на националното чувство у отдѣлнитѣ славѣнски народи, т. е. могатъ ли отдѣлнитѣ славѣнски народи да се прѣтопатъ въ една расова държава съ единъ езикъ и интереси, както напр. това стана съ германскитѣ държавици? Не е ли мечта да искаме помирение между сърби и българе, между руси и поляци? Какъ е възможно всичкитѣ славѣне да приематъ единъ общъ държавенъ и книжовенъ езикъ, когато не ще могатъ лесно да се разбиратъ? Възможно ли е, както искатъ нѣкои руски славѣнофили, новата славѣнска държава да има и обща вѣра — православната? Пожелали ли би всичкитѣ славѣнски народи да си избератъ руския царь за свой? Не може ли да се свърже нѣкой славѣнски съюзъ, безъ да се накърняватъ историческитѣ и национални интереси и пр. пр.?

Естествено е, че за славѣнско споразумѣние може да се приказва само ако мисъльта е легнала и въ народната душа, а не е само дѣло на амбициозни държавници или разпалени вѣстникари. За честь на нашето племе, мисъльта за взаимность у славѣнетѣ не е прѣставала никога, а наопаки, кога въ по-широкъ, кога въ по-скратенъ обсегъ, т. е. ту племенно, ту тѣсно национално, тя е служила за крѣпка духовна опора на славѣнина въ борбитѣ му срѣщу вѣковнитѣ му притѣснители. Много сж фактитѣ, които показватъ, какъ духътъ за взаимность у славѣнетѣ не е угасвалъ никога, ако и понѣкога да е бивалъ прошарванъ съ пагубни братски недоразумѣния и кървави разправи. Първъ исторически опитъ за всеславѣнско единство ни прѣдставя държавата на Само, въ VII вѣкъ; а два вѣка слѣдъ това Светопълкъ Моравски съедини всички западни славѣне, съедини ги по духъ и въведе славѣнско богослужение и книжнина. Великиятъ чески поетъ съ горесть оплаква безслѣдно загиналата Моравия и нейния Велеградъ, за които само народътъ е запазилъ горчивъ споменъ въ пѣснитѣ си:

„При Дунава широки, при пѣнливитѣ води на Морава... тече кръвьта на раненото славѣнско сърдце. Родино на благородни дѣди, чутовно зрѣлище на минали борби, ти лежишъ погребена въ свойта гробница: стрѣлата на злощастието прониза гърдитѣ ти. Измина твойто врѣме и славата ти заглъхна въвъ вѣченъ сънь. Сегашнитѣ ти дѣца намиратъ само сѣнка отъ нѣкогашната ти слава.

„Моимировиятъ мечъ е увисналъ; камъняци и развалини покриватъ шлема на Светопълка. Понѣвга само, отъ дъното на вѣчната забрава, жаленъ споменъ отъ пѣсни отлетѣва къмъ небесата.

„Нитро [1]), мила Нитро, висока Нитро, кѫдѣ отхвърклаха врѣмената на твоя разцвѣтъ? Нитро, мила Нитро, славѣнска майко, кога те погледна, азъ трѣбва да ридая. Нѣкога ти бѣше майка на цѣлия Дунавъ, Висла и Морава. Ти бѣше прѣстолъ на Светопълка, кога царуваше мощната му десница. Ти бѣше светиятъ градъ на Методия, когато той проповѣдваше словото Божие на дѣдитѣ ни. А сега твойта слава е обвита въ сѣнка..."

Южнитѣ славѣне на два пѫти сѫ бивали обединявани, въ по-голѣмата си часть, първенъ при Симеона, чиято мощь се простирала дору до Хърватско, и по-сетнѣ при Душана, който е слѣзълъ до Бѣло море. Не можемъ прѣмълча тукъ онова високоепическо събитие, което е могло да стане само между близки братски племена, каквито сѫ българското и сръбското, когато побѣдителтъ Самуилъ повръща владѣнията на своя плѣнникъ, сръбскиятъ Князъ Владимира, и благославя влюбената въ княза своя дъщеря Косара да иде и дѣли скърби и радости съ Владимира въ възстановената му държава. Твърдѣ бѣлѣжитъ е и случаятъ за словѣнскитѣ отношения току слѣдъ братоубийствената Велбѫждска битка между сърби и българе, въ 1330 г., когато погина и българскиятъ царь Михаилъ. По убиването на царя, прѣдъ сърбитѣ дохождатъ българскитѣ посланици, пратени отъ страна на царския братъ Бѣлаура, както и отъ другитѣ български властители, съ молба — да се слѣе сръбското кралство съ българското царство въ едно, подъ владичеството на единъ господарь, Стефана Дечански. Историята не ни казва, защо сърбитѣ не сѫ приели поканата, а се върнали отъ побѣдителския си пѫть, още отъ село Изворъ; но осуетяването и на втори подобенъ планъ за сливане пакъ отъ страна на сръбскитѣ държавници, прѣзъ 1867 г., като да ни обяснява причината, а тя лежи въ сръбската прѣднаслиивость.

Турското нашествие, наистина, посдуши югославѣнетѣ, но малко късно. Вразитѣ бѣха засѣднали крѣпко, та ни

[1]) Въ Нитра бѣ основана първата моравска християнска черква.

Вълкашинъ, ни Стефанъ Тврьдко, ни Лазаръ съсъ своитѣ югославѣнски пълкове не можаха да ги отразятъ. По-късно (1648 г), българинътъ П. Парчевичъ, отъ Кипровецъ, който искаше да вдигне възстание въ България, първенъ отиде да дири помощь у своитѣ, у силнитѣ поляци, при краль Владислава IV, който се помина обаче сѫщата година, та плановетѣ се осуетиха.

Както въ западнитѣ и южни славѣне, така и въ сѣверо-източнитѣ на нѣколко пѫти е избликвало желанието за сливане на руси и поляци въ една държава, съ единъ владѣтель. Така, въ началото на XVIII вѣкъ московскитѣ бояре, заедно съсъ съгласието на народа си бѣха избрали за царь Владислава, синътъ на полския краль Сигизмунда; но лакомиятъ баща, като пожела за себе си тази висока честь, отказа да проводи сина си. Пъкъ и поляцитѣ сѫ капели за своя вакантенъ прѣстолъ самаго Ивана Грозни, сина му Тодора и послѣ Бориса Годуновъ.

Войнитѣ на Русия съ Турция и освобождението на южнитѣ славѣне сѫ единъ отъ най-осѣзателнитѣ пъкъ политически фактове за племенната взаимность у славѣнетѣ.

Общението обаче между славѣнетѣ е бивало поддържано и съ други срѣдства, главно духовни. Кой не знае, напр., какво велико значение сѫ имали за цѣлия славѣнски миръ дѣлата на свв. Кирила и Методия, които съ черковната си и книжовна дѣятелность слѣха въ едно духовно цѣло широката славѣнска земя?

Когато пропадна българското царство, духовнитѣ ученици на свв. братя, Киприянъ, Цамблакъ, Владиславъ Граматикъ, не подвизаваха ли се въ чужди славѣнски краища като да бѣха въ своята родина? И когато застрашенитѣ отъ разни напасти и опустошения югославѣнски монастири пращаха своитѣ егумени и калугери въ московското царство за помощь, кое караше тия отшелници да дирятъ тамъ подкрѣпа, ако не роднинскитѣ връзки на сѣверни и южни славѣне? Пъкъ често славѣнската взаимность е прѣскачала рамкитѣ на религиознитѣ раздори между католици и православни, та въ лицето на Ивана Гундулича, Георгия Крижанича, Ивана Колара и много други по-нови поети и славѣнски труженици, тя избликва до самоотричане въ полза на всеславѣнското дѣло[1]).

---

[1]) По-подробно за *славѣнската взаимность* въ историята, книжнината, съборитѣ и пр. — гледай нашитѣ статии въ „Български Прѣгледъ", год. V, книги IV, V, VII.

И тъй, славѣнската идея, бидейки вкоренена въ самото славѣнско сърдце, и бидейки подбуждана и хранена отъ държавници, книжовници и поети, тя, благодарение на онова вѣяние въ европейския свѣтъ слѣдъ френската размирица отъ XVIII вѣкъ, можа да вземе твърдѣ широкъ обсегъ, да проникне въвъ всички народни слоеве, и отъ половинъ вѣкъ насамъ, кога чрѣзъ бурни манифестации, кога чрѣзъ мирни събрания (Прага, Москва, Любляна, Краковъ и пр.) да подигне гласъ противъ неправдитѣ и изкаже задушевното си желание за бѫдни всеславѣнски дѣйствия. Това обаче не стана еднакво бодро въвъ всички крайща на славѣнската родина. Австрийскитѣ и руски славѣне бѣха водителитѣ, особено прѣзъ XIX вѣкъ.

Фактътъ за сѫществуването на славѣнската взаимность прѣзъ толкова вѣка ни навежда на мисъльта — да се опрѣдѣли по-ясно нейната задача и възможнитѣ ползи или врѣди, ако има такива, които би произтекли отъ прилагането ѝ на дѣло. Ако да бѣше, обаче, *задачата* ѝ *една* и *опрѣдѣлена едногласно* отъ ратницитѣ за славѣнското общение, то работата би била лесна; но, нѣщо повече, дору и самата идея не е формулирана добрѣ, а прѣдставява различни учения, които се различаватъ дору и въ сѫщественитѣ си черти. Ето защо ще трѣбва, ако и бѣгло, да посочимъ на най-главнитѣ насоки, въ каквито се е изразила славѣнската идея, та сетнѣ да се спремъ на онова нейно проявление, чието реализиране е възможно при днешнитѣ политико-обществени условия.

Развитието на славѣнофилското учение въ Русия ни дава най-добъръ случай да се запознаемъ и съ двѣ отъ най-главнитѣ негови насоки. Това развитие започва отъ 30-тѣ години на XIX вѣкъ, когато посрѣдъ строгоститѣ на Николаевия режимъ блѣсна въ центра на Русия, въ Москва, въ университетскитѣ кръжоци първенъ, онова философско-естетическо движение, което даде високъ подемъ на руската обществена мисъль и книжнина. Тогава бѣха на мода нѣмскитѣ философи Кантъ, Шелингъ и Хегелъ — университетската младежь съ тѣхъ лѣгаше, съ тѣхъ ставаше. Младитѣ руски философи скоро поискаха да приложатъ хегелиянството на реална почва и да прѣобразуватъ своята робска родина. Едни отъ тѣхъ обаче, на чело на Бѣлински, като намираха, че западноевропейскиятъ напрѣдъкъ съдържа вече нѣкои здрави и полезни ѫщини, поискаха да посадятъ подобенъ и въвъ своето назадъ

останало отечество; други пъкъ, Аксаковци, Кирѣевци и др., проповѣдваха независима народна култура. Така се положиха вече основитѣ на двѣтѣ учения — западничество и славѣнофилство. Славѣнофилитѣ се придържаха строго о учението на Хегеля, който претендиралъ, че всѣки народъ или племе, на реда си, ще се постави на чело и ще ръководи другитѣ народи въ пътя на напрѣдъка, и че, когато извѣстно племе стане неспособно да стои на чело, то ще трѣбва да отстъпи мѣсто на друго по-жизнено. Първитѣ славѣнофили — братята Кирѣевски, Самаринъ, Хомяковъ, братята Константинъ и Иванъ Аксакови, като мислѣха, че е настъпило врѣме и славѣнското племе да поеме свѣтилника на човѣшкия напрѣдъкъ, намираха, че западниятъ животъ е съвършенно покваренъ и гнилъ, че той е изигралъ своя дѣлъ, та нѣма какво да му се заема, но че славѣнетѣ, на чело на най-силния и свободенъ руски народъ, трѣбва да го замѣнятъ въ тази културна мисия. Съ други думи, славѣнскиятъ битъ самъ крие въ себе си цѣнни свойства, които би могли да послужатъ за основа на безукоризненъ държавенъ, обществен и религиозенъ животъ. Но тъй като съврѣменна Русия не прѣдставява чисто особеноститѣ на отдѣлна славѣнска култура която да оправдае славѣнофилскитѣ прѣдначъртания, славѣнофилитѣ потърсиха своя идеалъ въ миналото, въ Московска Русия, врѣмената прѣди Петра, когато Русия не бѣ още влѣзла въ съприкосновение съ западното деморализуеще влияние. Споредъ тѣхъ, принципътъ на индивидуалното прѣобладание, съ каквото се отличаватъ западноевропейцитѣ, трѣбва да се замѣни съ демократизма, принципа на общината, който съставя основата на старославѣнското общество. Многозаслужилиятъ на българската кауза идеалистъ-славѣнофилъ Иванъ Аксаковъ, вѣренъ на своя девизъ, не забрави да поучи въ тоя пътъ първия и младъ български князъ Александръ Батембергъ. „Славѣнското племе, пише Аксаковъ на Александра, има съвсѣмъ *демократически* наклонности — въ истинското значение на тая дума, а не въ смисълъ революционенъ, който е тъй на мода въ Европа. Историческото прѣдназначение на английскитѣ *тори* и изобщо на консервативнитѣ партии на Западъ, die beharrende Kraft (сдържваещата сила), както казватъ нѣмцитѣ, живѣе у славѣнскитѣ племена у долнитѣ слоеве на народа. Въ тѣхъ, а не въ буржуазията, не въ градското население и не въ тъй нареченитѣ културни класове трѣбва пра-

отъ своитѣ особености, въпрѣки всевъзможнитѣ външни влияния, т. е., че славѣнетѣ и руситѣ сѫ спазили и сега всичкитѣ черти, които сѫ ги отличавали отъ памтивѣка. Достоевски намираше, че възобновлението на руския човѣкъ ще стане пакъ по националенъ, мѣстенъ пѫть, като се даде възможность да се развиятъ ония благи евангелски отличия на непротивене срѣщу злото и на въздигане духътъ чрѣзъ страданието,—нѣща, които лежатъ въ основата на руския народъ и къмъ които по-сетнѣ се улови и графъ Толстой. Ето защо, „почвеницитѣ", като намираха всичко у дома си, прѣстанаха да величаятъ тъй много византийството, не настояваха за необходимостьта да се обърне господарството на черква, а още по-вече ненавиждаха западната противна култура. Сѫщо тъй тѣ се отказаха и отъ друго отъ основнитѣ положения на първитѣ славѣнофили, именно отъ общечеловѣческата, просвѣтителната роль на Русия за въ бѫдеще. Всѣка народность, казватъ тѣ, като извѣстенъ родъ животни, не може да се промѣни, а спазва винаги отличителнитѣ си бѣлѣзи. Тѣзи отличителни свойства у разни народи сѫ въвъ вѣчна вражда и борба, която свършва съ унищожението на единия отъ тѣхъ. Въ подобна борба сѫ поставени западна Европа съ Изтока, германскиятъ миръ съсъ славѣнския. Това учение бѣ особено развито въ съчиненията на главнитѣ му прѣдставители *Н. Я. Данилевски* (1822—1885) — „Россія и Европа" и *Н. Н. Страховъ* (1828—1896) — „Борба съ Западомъ въ русской литературѣ" и др.

Да кажемъ двѣ-три думи за книгата на Данилевски, защото тя упражни голѣмо влияние въ славѣнския свѣтъ изобщо и стана катихизисъ на славѣнската идея. Първитѣ славѣнофили, подъ упоението на хегелиянството, утвърдяваха, че руско-славѣнскиятъ свѣтъ ще трѣбва да поеме на свой редъ всемирно-историческото водителство и да стане образецъ на живуване за цѣлия останалъ миръ. Данилевски, като изхожда отъ своитѣ учени изслѣдвания по Дарвиновата теория и като сравнява човѣческия родъ и неговитѣ племена съ родоветѣ и видоветѣ у животинския миръ, намира, че въ историята нѣма *общечеловѣческа задача*, защото и нѣма общечеловѣчески културенъ типъ. Къмъ измрѣлитѣ културни типове, каквито сѫ египетскиятъ, елинскиятъ и др., Данилевски прибавя послѣдния исторически типъ, излѣзълъ вече отъ своето младенчество — *руско-славѣнскиятъ*, който е съвсѣмъ отличенъ отъ западноевропей-

откакъ и науката показа, че нѣма чиста самобитность въ културата, която е сборъ отъ заимствувания още отъ незапаметни врѣмена та и до днесъ. Това пъкъ особено важи за европейскитѣ народи, отъ които едва ли има нѣкой да се похвали, пъкъ нѣма и защо, съ непокварена индивидуалность. Религията, държавниятъ строй, економическитѣ условия често прѣчатъ за онова *единство*, което прѣдполагаха идеалистигѣ славѣнофили. Исторически фектъ е вече, че славѣнското племе подъ влиянието на околнигѣ обстоятелства, отъ хиляда години насамъ, днесъ е на лице съ отдѣлни имена: руси, чехи, поляци и пр. Най-слабата страна на учението изглежда да е — възстановлението на *православието* и *руската хегемония*. Само кървави разправи и насилия биха могли да накаратъ западнитѣ славѣне-католици да склонятъ на славѣнофилската програма въ тази точка. Полша е прѣдъ очитѣ ни. Всѣка принуденъ договоръ ще бѫде стѣснение на свободата, както и всѣка принудена клетва не може да е отговорна за своето неизпълнение. Но на тогавашнитѣ идеалисти славѣнофили всичко може да се прости, па дори трѣбва да колѣничимъ прѣдъ великитѣ заслуги, които принесоха на руското и славѣнско отечество: тѣ първи провъзгласиха прѣзъ суровия автократизъмъ на Николая нуждата отъ просвѣщението на народа, който ще трѣбва, по тѣхната програма, да оправи самъ своитѣ общински интереси; изъ между тѣхъ излѣзе първата редица руски етнографи и историци (Калачовъ, Кавелинъ, Афанасьевъ, Буслаевъ, Соловьевъ, Костомаровъ и др.), които разгледаха научно руското минало и езикъ, проучиха народния славѣнски животъ, неговата поезия и създадоха нова наука — славистиката, и най-сетнѣ подготвиха Русия за двѣ велики дѣла, каквито помни историята — освобождението на мужицитѣ и даряване свобода на българетѣ. Тѣзи заслуги ги посочватъ не само западницитѣ руси, но и поляцитѣ, па дори и българскитѣ народолиберали.

Слѣдъ общоевропейската реакция, настѫпила подиръ многообѣщаващата 1848 г., слѣдъ злополучната кръмска война, когато „гнилиятъ“ Западъ поиска да прѣмахне Русия отъ картата, настѫпи и новъ периодъ въ славѣнофилското учение. Новата фракция доби прозвище *почвеници*. Тѣ се групираха около: „Москвитянинъ“, „Время“ и „Эпоха“—и тритѣ издавани отъ братята Достоевски. Основното положение на учението бѣше, че народътъ не е въ сила да се освободи

отъ своитѣ особености, въпрѣки всевъзможнитѣ външни влияния, т. е., че славѣнетѣ и руситѣ сѫ спазили и сега всичкитѣ черти, които сѫ ги отличавали отъ памтивѣка. Достоевски намираше, че възобновлението на руския човѣкъ ще стане пакъ по национален, мѣстенъ пѫть, като се даде възможность да се развиятъ ония благи евангелски отличия на непротивене срѣщу злото и на въздигане духътъ чрѣзъ страданието,—нѣща, които лежатъ въ основата на руския народъ и къмъ които по-сетнѣ се улови и графъ Толстой. Ето защо, „почвеницитѣ", като намираха всичко у дома си, прѣстанаха да величаятъ тъй много византийството, не настояваха за необходимостьта да се обърне господарството на черква, а още по-вече ненавиждаха западната противна култура. Сѫщо тъй тѣ се отказаха и отъ друго отъ основнитѣ положения на първитѣ славѣнофили, именно отъ общечеловѣческата, просвѣтителната роль на Русия за въ бѫдеще. Всѣка народность, казватъ тѣ, като извѣстенъ родъ животни, не може да се промѣни, а спазва винаги отличителнитѣ си бѣлѣзи. Тѣзи отличителни свойства у разни народи сѫ въвъ вѣчна вражда и борба, която свършва съ унищожението на единия отъ тѣхъ. Въ подобна борба сѫ поставени западна Европа съ Изтока, германскиятъ миръ съсъ славѣнския. Това учение бѣ особено развито въ съчиненията на главнитѣ му прѣдставители *Н. Я. Данилевски* (1822—1885) — „Россія и Европа" и *Н. Н. Страховъ* (1828—1896) — „Борба съ Западомъ въ русской литературѣ" и др.

Да кажемъ двѣ-три думи за книгата на Данилевски, защото тя упражни голѣмо влияние въ славѣнския свѣтъ изобщо и стана катихизисъ на славѣнската идея. Първитѣ славѣнофили, подъ упоението на хегелиянството, утвърдяваха, че руско-славѣнскиятъ свѣтъ ще трѣбва да поеме на свой редъ всемирно-историческото водителство и да стане образецъ на живуване за цѣлия останалъ миръ. Данилевски, като изхожда отъ своитѣ учени изслѣдвания по Дарвиновата теория и като сравнява човѣческия родъ и неговитѣ племена съ родоветѣ и видоветѣ у животинския миръ, намира, че въ историята нѣма *общечеловѣческа задача*, защото и нѣма общечеловѣчески културенъ типъ. Къмъ измрѣлитѣ културни типове, каквито сѫ египетскиятъ, елинскиятъ и др., Данилевски прибавя послѣдния исторически типъ, излѣзълъ вече отъ своето младенчество — *руско-славѣнскиятъ*, който е съвсѣмъ отличенъ отъ западноевропей-

ския романо-германски типъ. Той признава, че всѣки исторически типъ, колкото и подъ чужди влияния и да е билъ, образува се самъ за себе си и спазва своитѣ основни характерни начала, че всички типове сѫ еднакво самобитни и черпятъ у себе си съдържанието за своя исторически животъ. При това той намира, че не всички раси-типове сѫ сполучили да развиятъ съ еднаква пълнота това съдържание. Тъй напр., докато елинскиятъ типъ посочилъ своя гений главно къмъ културния напрѣдъкъ въ тѣсенъ смисълъ на думата (науката, изкуствата и промишлеността), еврейскиятъ—къмъ религията, римскиятъ — въ политическия животъ, само на руско-славѣнския миръ е сѫдено да развие всичкитѣ страни на человѣческата дѣйность и да осѫществи пълната „четириосновна" култура. А четиритѣ сфери на кулгурата сѫ: религията, собствено културата (наука, изкуства и промишленость), политическиятъ животъ и социално-економическиятъ. Ще рече, Данилевски се различава отъ старитѣ славѣнофили само по крайната задача, която ще прѣдприеме славѣнската раса — за него тази задача е чистославѣнска, племенна, а за другитѣ тя е общечеловѣческа, или съ други думи първитѣ славѣнофили се поставятъ на идеална нога, а Данилевски на пореална.

Изхождайки отъ гледището за самостойна домашна култура, сгодна само за племето, което я е родило, Данилевски дохожда до практически възгледъ и казва: „Европа е намъ не само *чужда*, но дору и враждебна; нейнитѣ интереси не само не могатъ да бѫдатъ наши интереси, но въ повечето случаи тѣ сѫ противни на нашитѣ." За това славѣнетѣ ще трѣбва да образуватъ една федерация съсъ столица Цариградъ —нѣщо, което ще се постигне слѣдъ една ожесточена борба между западно-европейската коалиция и славѣнството.

По-близо нѣкакъ си до първитѣ славѣнофили, ако и поставенъ на по-научна нога, стои Орестъ *Милеръ* (1834 — 1889). Като изучилъ дълбоко руския животъ и народна литература, той се възхищава отъ народно-демократически идеали. Изхождайки отъ тамъ, той приема, че, ако се поставимъ срѣмо външнитѣ влияния като къмъ чужди, неразбираеми и насилствени и търсимъ само народно-самобитното, ще трѣбва да се отрече благотворното влияние на византийството: „Изъ Византия, казва учения професоръ, все повече и повече е проникналъ въ насъ този аскетизъмъ, чието крайно отказване

желанието си за общеславѣнски съюзъ, въ който да владѣе пълна равноправность и братство. Даже и най-великиятъ въ XIX вѣкъ маджарски патриотъ Кошутъ е искалъ да се възползува отъ единъ славѣнски съюзъ.

Югославѣнетѣ, българе и сърбохървати, види се за туй, че сж били най-вече излагани на борби съ общъ врагъ — турцитѣ и гърцитѣ, пъкъ още и поради своята изолираность отъ другитѣ славѣне, погледнаха нѣкакъ си по-реално на славѣнската спогодба, та затова и замислиха да почнатъ не отъ трудноизпълнимото всеславѣнско обединение, а почастно, група по група, съ други думи, тѣ поискаха отъ *югославѣнската федерация* да вървятъ къмъ всеславѣнската.

Българскитѣ емигранти въ Романия, като узнали, че сръбскиятъ князъ Михаилъ Обреновичъ е свързалъ въ 1866 год. съюзъ съ Черна-гора и е направилъ постжпки и до австрийскитѣ сърби съ цѣль да ги покани да заработятъ за единъ по-широкъ югославѣнски съюзъ, веднага взели мѣрки и влѣзли въ прѣговори съсъ сръбското правителство. Въ протокола (5 апр. 1867 г.) на българскитѣ емигранти въ Букурещъ, изпратенъ до сръбския президентъ-министъръ Гарашанинъ, е посочено, какъ българетѣ въ Романия изъ България, Тракия и Македония искатъ да се побратимятъ съсъ съсѣдитѣ си сърби и да се освободятъ, защото по „народность", „вѣра" и „мѣстно положение" послѣднитѣ сж били сближени съ българетѣ отъ „прѣди вѣкове". Побратимството е обвързано въ 12 точки, по-главнитѣ отъ които сж: 1-а Братското съединение трѣбва да стане между сърбитѣ и българетѣ подъ името югославѣнско царство; 3-а Глава на новосъставеното правителство ще бжде днешниятъ сръбски князъ Михаилъ Обреновичъ, съ право на наслѣдство; 4-а Всѣка страна ще съхранява нарѣчието си за официално; 6-а Всичкитѣ разпореждания на югославѣнското царство ще се публикуватъ безъ изключение и на двѣтѣ нарѣчия; 8-а Религиознитѣ работи ще се управляватъ отъ единъ независимъ синодъ, смѣсенъ и отъ двѣтѣ племена; 9-а Главата на държавата ще състави министерството и отъ двѣтѣ племена. — На слѣдуещия мѣсецъ Май, число 22, Гарашанинъ отговорилъ на българския проектъ съсъ слѣдньото писмо:

Настоятелству бугарске добродѣтелне дружине.

Преко србског заступника у Букурешту доставлѣни ми протокол ваш од 5-іа Априла 1867 год. гласеки за благодѣтелне цѣли,

я сам примио; и расмотривши садржание истога протокола, нашао сам, да ништа на путу не стои да би се и од србске стране исте благодѣтелне цѣли заеднички подпомагале. И потоме соглашаваюки се мегиутимъ подпуно у основу са предложеним точкама, ми кемо приступити дѣлу, оставаюки да се доцне о подробностима договорамо и споразумевамо.

22 Мая 1867 у Београду. И. Гарашанин.

Поощренъ отъ българската подръжка, князъ Михаилъ повикалъ веднага Раковски и Любена Каравеловъ и имъ прѣдложилъ да съставятъ чети доброволци, които ще се обучатъ и поддържатъ отъ Сърбия, та когато се отвори войната съ Турция, всички купно да навлѣзатъ и да подигнатъ възстание въ Българско. Раковски това и чакалъ. Въ кѫсо врѣме, той като войвода, а Любенъ като помощникъ, събиратъ около 1000 момчета, обличатъ ги въ униформа, даватъ имъ знаме и обучението захваща. Но понеже Турция отстѫпила на Сърбия нѣкои заети погранични пунктове, и послѣднята нѣмала никаква причина да отвори война, та четитѣ биле разпуснати. Скоро умрѣ Раковски, а слѣдъ него въ 1868 бѣ убитъ и князъ Михаилъ, та съ това се турна край и на съглашението между сърби и българе. Любенъ Каравеловъ остана вѣренъ на мисъльта за югославѣнска федерация, чиято бѫднина е тъй пророчески издълбана въ думитѣ на князъ Михаилова паметникъ: „Твоята мисъль нѣма да загине!“

И, наистина, тази мисъль не загина, защото въпрѣки появилата се въ сръбско шовинистична школа на Милоевича, Сретковича, която иска да възкръси силното Душаново царство, въпрѣки кървавитѣ милувки на Сливница, докарани отъ австрийскитѣ дипломати, въпрѣки най-сетнѣ на цѣлото онова течение въ Сърбия, което може се изрази съ думата „Миланщина“ — югославѣнската взаимность отъ день на день всé повече и повече се налага отъ обстоятелствата, а което е и приятно, уголѣмява се броятъ на истинскитѣ ратници за братско сближение. Това югославѣнско движение върви отдѣлно отъ общия панславизъмъ, безъ да му прѣчи обаче, защото то е приложение на идеята за всеславѣнски съюзъ въ частность, а не изцѣло, за което би трѣбвало и врѣме и други много различни условия. Гласътъ за побратимяване сега излѣзе отъ сръбска страна. Негови водители се вѣстиха: Каричъ, Шумадинацъ, Пирочанацъ, Ристичъ, Миловановичъ и др. Пъкъ този гласъ намѣри сърдеченъ отзвукъ не само

въ българско, по и у чужденцитѣ неславѣне Лоазо и Шерадамъ. Ето напр. какво ни поучава покойниятъ бѣлградски професоръ Каричъ въ своята „*Србија и балкански савез*“ (1892 г.) за ползата, която по-нататъкъ отдѣлнитѣ югославѣнски племена ще извлѣкатъ отъ единъ съюзъ, „когато отъ Триглавъ до Черно-море се извърши обединението на правописа, календарния и черковния и книжовенъ езикъ, естествено е, че у народа на славѣнския югъ би се явило стремление за нѣкое по-тѣсно, политическо сближение. А това стремление не би могло да остане безъ послѣдствие, защото тогава южнитѣ славѣне не би се показали на западна Европа като quantité négligeable или като peuplades qui au lieu de s'entendre ne pensent qu'à se vaincre, а вече като една петнадесеть милионна маса, свързана по култура и еднакви стремежи“.

Сближението между сърби и българе бѣ отишло до тамъ, че по врѣме на краль Александровото посѣщение въ България, българското и сръбско правителства бѣха почнали споразумѣнията си относително югославѣнския политически съюзъ. Пусна се дору въ печата (1897 г.) съглашението между Сърбия, Черна-Гора и България — българскиятъ текстъ излѣзе въ „Свѣтлина“, г. III, № 42, а въ официозния „Прогресъ“ бѣ даденъ за оповѣстяване и сетнѣ спрѣнъ. Ето точкитѣ на този договоръ, както сѫ изложени въ сбития френския прѣводъ Ние изправихме 4-а точка по българския текстъ.

Чл. 1-и. — Тритѣ държави се съюзяватъ и взаимно си гарантиратъ териториалната непокѫтнатость.

Чл. 2-и — Митнишкитѣ наредби между Сърбия и България ще бѫдатъ вдигнати при изтичане на търговскитѣ договори, които ги свързватъ съ другитѣ държави. Митарствениятъ процентъ на събранитѣ налози за смѣтка на двѣтѣ държави ще бѫде опрѣдѣленъ възъ основа на срѣдньото число получено отъ една статистика за петь години.

Чл. 3-и. — Въ случай на вѫтрѣшна междуособица, станала въ нѣкоя отъ горѣспоменатитѣ държави, двѣтѣ други се задължаватъ да се не намѣсватъ *manu militari*. Тѣ се отказватъ да прѣдаватъ политическитѣ прѣстѫпници.

Чл. 4-и. — Тритѣ държави сѫ съгласни да работятъ за подобрѣние сѫдбата на славѣнетѣ въ отоманската империя, както и на тѣзи въ Босна и Херцеговина. При това въ Македония ще бѫде основанъ сръбски екзархатъ, подобно на българския. Но тъй като договорнитѣ страни не сѫ въ състояние да разрѣшатъ сами участьта на поробенитѣ си братя, безъ съгласието на великитѣ сили, то тѣ се задължаватъ да приематъ въ тоя случай мнѣнието на Русия.

Чл. 5-и. — Трудностите, които би могли да се породятъ между съюзнитѣ държави, ще бѫдатъ разрѣшени отъ единъ арбитраленъ съвѣтъ, въ който и тритѣ ще бѫдатъ прѣдставени, подъ прѣдседателството на руския дипломатически агентъ на страната, гдѣто тѣзи мѫчнотии сѫ се появили.

Чл. 6-и. — Сръбскиятъ краль, князетѣ български и черногорски ще направятъ постѫпка, щото рускиятъ царь да турне съюза подъ своя закрила.

Ако прибавимъ къмъ приведенитѣ до тукъ направления на славѣнската идея и друга една тенденция у нѣкои видни славѣнски публицисти и слависти, тенденция, която се отрича отъ всѣко практическо поставяне на въпроса, а съвѣтва само духовно общение и опознаване на отдѣлнитѣ славѣнски народи, — то ще кажемъ, че има главно 4 прѣливаещи се едни въ други школи на славѣнската взаимность: 1-о *православенъ панславизъмъ*, гдѣто подъ егидата на Русия, а може би и нейния езикъ и православие да се събератъ всичкитѣ славѣне; 2-о *всеобща федерация* на всички славѣнски народи, гдѣто отдѣлнитѣ индивидуални, езиковни, обществени и религиозни особици се пазятъ непокѫтнато; 3-о *почастна федерация*, изпърво на група славѣнски народи, съ запазване всички морални и политически особености, и 4-о *духовно опознаване и общение*.

Разбира се, че програмата на първото направление би се реализирала само при натискъ и лишение на отдѣлната народна свобода; второто е идеално и желателно, обаче неговото осѫществение може да служи само като цѣлна точка, докато пъкъ се работи по програмата на най-възможното трето направление — груповото съюзяване на славѣнскитѣ народи и държави.

Доколко поотдѣлната, групова славѣнска федерация е възможна и полезна, това ще разгледаме въ слѣднята статия.

IV.

Югославѣнски съюзъ.

„Slavi, stringetevi in una Confederazione, e sia Constantinopoli la vostra citta anfizionica, la citta dei vostri Poteri centrali, aperta à tutti, serva a nessuno!".

Mazzini.

Историята на Балканитѣ като че се повторя. Великото тракийско племе на Херодота вече не личи на земната кора: несъгласията и разцѣплението го прѣтопиха въ други народности. Раздоритѣ и случайната, *неустановена* политика на

българскитѣ и сръбски държавници прѣзъ срѣднитѣ вѣкове доведоха до петстотингодишно робство. Свободата, на която сега се радва една часть отъ балканскитѣ народи, като че пакъ да се застрашава отъ черни облаци. Единъ день вѣтърътъ ще завѣе, дъждьтъ ще се изсипе и тежко ономува, чиято сграда е съградена на пѣсъкъ, а не на камъкъ, както казва Исусъ Назаретски. Самото положение на Балканитѣ застрашава тѣхната свобода. Нашата земя е мѣсто, дѣто се кръстосватъ историческитѣ, етнографически, економически и политически интереси не само на старопланинскитѣ жители — гърци, българе, сърби, турци и ромжне, а още и на нѣколко велики далечни и близки царства; тя прилича на уединена череша, отъ която сѫщинскиятъ господарь не може да вкуси, защото пазачътъ (Турция) и врабцитѣ нищо не оставятъ. Ако нѣкога балканскитѣ държавици бидоха поробени само поради алчно враждуване по между си, сега тѣ би загинали още и поради външни замисли, ако не съумѣятъ о врѣме да тръгнатъ по спасителния пѫть; тѣхната история е вече свързана съ историята и сѫдбата на тъй наречения източенъ въпросъ, въ чието разрѣшение обаче и тѣ би могли да взематъ най-голѣмо участие въ своя полза, стига да иматъ съгласие. Да настояваме върху самостоятелното, уединено положение на балканскитѣ държавици, ще рече да очакваме рано или късно да се повторятъ старитѣ злополучия. Да разчитаме пъкъ на противоположнитѣ интереси на великитѣ държави на полуострова и съ тѣхъ да си служимъ за своята самостоятелность като политическа единица, е много рисковано и непостоянно, защото единъ день ще бѫдемъ изиграни отъ тѣзи, които ние сме искали да играемъ съ двоеличието си. Най-добъръ примѣръ е съглашението между Австрия и Русия, които скоро се наситиха на искреностьта на многоумнитѣ балкански държавици.

А какво може да бѫде положението напр. на една „независима“ България, отритната отъ голѣмитѣ държави, съ които е била неискрена, скарана съ съсѣдитѣ си, когато надъ главата ѝ се завиятъ черни облаци и отъ нийдѣ нѣма да блѣсне нѣкой лъчъ, това много ясно може да се види отъ събитията току слѣдъ гръцко-турската война. За пасуването на България прѣзъ тази война Турция бѣ обѣщала реформи въ Македония и нѣколко български владици. Войната се свърши, ние останахме очакваещи реформитѣ, а сър-

битѣ сръбски владика въ Скопие, и Македония се подложи на кланета, обири и обезчестявания до такава стъпень, че и европейскиятъ печатъ се повдигна; проводиха се комисии отъ английска и турска страна, които било изцѣло, било отчасти потвърдиха ужаситѣ. Това едно. Турскитѣ войски, като свършиха работата си съ гърцитѣ, оттеглиха се на българската граница, насъсквани отъ Германия, която работѣше топове и военни припаси за своята възлюблена възпитаница. Ромжнетѣ пъкъ, възползувани отъ тия тежки врѣмена, усилиха мѣркитѣ за романизацията на добруджанското население, часть отъ което поиска да се изсели, а друга часть изпрати молби до българското обществено мнѣние, а сжщо, ако се не лъжемъ, скришомъ и до правителството, което се молѣше да се застжпи за положението имъ, тъй загрозено. Възникна неканенъ и въпросътъ за пустия дунавски Ешекъ-Адасж. И нашитѣ вѣстници не охарактеризираха ли справедливо това изкуствено движение на съсѣдитѣ ни съ думата „шиканиране"? Тогава именно не дойде ли и Миланъ въ Сърбия да поеме началството надъ сръбската войска съ цѣли вече всѣкиму извѣстни; все тогава сръбски нѣкои вѣстникари, въ унисонъ съ ромжнскитѣ, не величаеха ли се съ своя воинственъ вождъ, не дразнѣха ли ни, като ни се натрапваха като „освободители", не заканяха ли ни се по случай почнатото застрояване на линията Радомиръ — турската граница? Да споменаваме ли и други бѣдствия, които по туй врѣме се струпаха надъ главата на бѣдната България? Лендербанкъ, която бѣ поставила правителството въ изкушение, не разиграваше ли съ игритѣ си държавния кредитъ и вжтрѣшната търговия, която благодарение и на неплодородието, бѣ достигнала до точката на замръзването си? А султанътъ явно вече бѣ почналъ да се подиграва съ българщината: до като отъ една страна изразяваше чрѣзъ цигарлъци и ордени благодарностьта си къмъ българската държава за благитѣ ѝ намѣрения спрѣмо Турция, въ сжщото врѣме настояваше най рѣшително прѣдъ екзарха за отчисленето на владиката Синесия въ Скопье и изпжждането на 60 учители и свещеници, компрометирани въ нѣкакви си бунтовнически кроежи? Право е слѣдователно съставеното за турската политика мнѣние, — че тя съ едната ржка подава, а съ другата заграбва. Тогава се трактуваше и съ Русия по емигрантския въпросъ, а нищо не излизаше на лице. Кой

знае дали ние, българетѣ, прѣзъ тѣзи тежки дни можехме да почувствуваме всичката мъгла на положението на българското правителство; но вѣрно е, че князътъ не залудо и за хубость само настояваше за толкова очакваната ауденция прѣдъ Францъ-Иосифа.

Не е възможно да речемъ, че всички тѣзи обстоятелства случайно се бѣха струпали надъ България. Случайни тогава бѣха разболѣването на княгиня Климентина, Стоилова, Вазова; но болестьта на България бѣ пожелана и докарана отъ нейнитѣ врагове. Тогава България приличаше въ своята политика на паякъ, увисналъ на паяжината си и разлюляванъ отъ вѣтроветѣ: едно замахване стигаше да го захвърли на нѣйдѣ. Подкрѣпа нѣмаше отъ нийдѣ — пъкъ и нѣмахме право да искаме, защото Русия бѣше само на устата ни, а очитѣ ни гледаха къмъ Виена.

Има дѣйствително моменти, когато държавицата ни е добрувала сравнително, но това добруване прилича на кратковрѣменното застояване на търкулнатъ камъкъ, който тича къмъ бездната. А България е вече търкулната по стръмнината, и отъ година на година всички чувствуваме приближаването ѝ къмъ пропастьта. Трѣбва една опора крѣпка, за да се спре търкалянето. Опора дирятъ и мали и велики. Ако всичкитѣ голѣми държави търсятъ приятели и съюзници какво остава за насъ, които повече се нуждаемъ отъ подкрѣпа. А тази подкрѣпа ще трѣбва да подиримъ прѣди всичко у съсѣдитѣ си.

Мисълта за задружното дѣйствие на всички балкански народи бѣ изтъкната особено отъ гръцкия държавенъ мѫжъ Трикуписа, който и споходи за тази цѣль прѣди десетина години балканскитѣ столици; между сърби и българе я популяризира бѣлградскиятъ професоръ Каричъ съ хубавата си книга за „Сърбия и балканския съюзъ“. Нѣкои български дѣйци отъ 1867 г. и други отсегнѣ слѣдъ освобождението, като Стамболовъ и Каравеловъ напр., като намираха балканската федерация за много идеална и неосѫществима поради многото разнообразни, а още жизнени интереси между балканскитѣ народи, кроеха една българско-турска държава, поставена на дуалистични начала, като Австро-Унгария, и защищавана отъ Германия и Англия. Трети пъкъ, като намираха послѣдниятъ опитъ за неморален, пъкъ и неосѫществимъ поради вѣковната вражда между турци и българе,

спрѣха се на другъ частиченъ балкански съюзъ — между славянскитѣ само народи, които иматъ една кръвь, една вѣра, токоречи еднакъвъ езикъ, еднакви патила въ миналого и еднакви угрози въ бѫдещето си. Третиятъ този планъ, като да се възприе и отъ правителствата и държавнитѣ глави на славѣнскитѣ държавици, пъкъ му се даде поощрѣние и отъ сѣверната славѣнска държава. Споредъ насъ, България трѣбва да държи единъ отъ двата спасителни пѫтища: или за югославѣнската федерация, или за турско-българската спогодба. За турско-българската спогодба ще споменемъ посетнѣ, а сега ще разгледаме основитѣ на най-надеждния изходъ — юго-славѣнския съюзъ, като посочимъ благоприятнитѣ условия за неговото осѫществение, прѣчкитѣ, които би му повредили и сгодитѣ, които би произтекли отъ неговото изпълнение.

Ако би имало съюзъ на свѣта най-естественъ, било откъмъ географическо положение, било откъмъ етнографическа и религиозна еднота, било най-сетнѣ откъмъ економико-политически интереси, такъвъ трѣбва да е югославѣнскиятъ съюзъ. И ако може да се мечтае за достигане на общеславѣнската конфедерация, то пакъ трѣбва и тя да захване отъ югославѣнскитѣ страни.

Югославѣне сѫ българетѣ, сърбо-хърватитѣ и словинцитѣ; не всички обаче югославѣне разполагатъ съсъ себе си политически: Македония, Босна и Херцеговина съ Далмация, Хърватско и Словинско сѫ въ чужди рѫцѣ. Първата цѣль, слѣдователно, на съюза трѣбва да бѫдатъ свободнитѣ югославѣнски краища — България, Сърбия и Черна-Гора, безъ обаче да се изпущатъ изъ прѣдъ видъ и останалитѣ земи.

Що се касае до Сърбия и България, еднаквостьта между двѣтѣ държави личи не само въ планинското имъ географическо положение и климатъ, но главно и въ моралното имъ единство. Сърбия е като Сѣверна България, съ единъ общъ наклонъ отъ югъ къмъ Дунава, накѫдѣто вървятъ неплавателни и капризиозни рѣки и рѣкички. Опититѣ да се направи Морава плавателна сѫ останали безъ успѣхъ. Немаренето впрочемъ на българетѣ и сърбитѣ спрѣмо водата е познато: българскиятъ елементъ все страни отъ Черното море, а Бѣлградчане ги мързи да си направятъ кей на хубавия Дунавъ, защото и за чужденцитѣ трѣбва да се остави прѣпитание. Континенталниятъ климатъ, суровитѣ вѣтрове, алпий-

ската фауна и флора сѫ общи на Сърбия и Сѣверна България. Въ свръзка съ еднаквия климатъ и почва стои и досѫщъ еднаквиятъ животъ и производства на сърбина и българина, а племенното имъ родство и една религия сѫ прибавили онзи чуденъ общъ отпечатъкъ, отъ който мѫчно може да се различи единиятъ народъ отъ другия. Това единство въ материалната и духовна култура на сърби и българе е и найцѣнниятъ залогъ за здравинатъ на бѫдещия съюзъ. Животътъ на българина не се различава въ нищо отъ живота на сърбина. Строитбата на кѫщитѣ, разработването на земята, експлоатирането на горитѣ, развъждането и отхраната на добитъка сѫ съвсѣмъ еднакви въ двѣтѣ държавици. Патриархалностьта на селския животъ, задругитѣ, малката разлика между селяне и граждане, трудолюбието, задоволяване съ найнеобходимото, демократизъмъ въ всичко — всичко това е общо у сърби и българе. Погледнете на двама пѫтника селяне, облѣчени и двамата въ своитѣ долами, конопени или памучни дебели ризи, съ потуритѣ имъ, съ царвулитѣ имъ и шаренитѣ имъ чорани или навуи, съ пълнитѣ имъ съ провизия дисаги и една тояга — единътъ е сърбинъ, а другиятъ е българинъ — и вие не можете ги различи. Тѣ се виждатъ за първи пѫть, приказватъ си всѣки на своето нарѣчие и се разбиратъ по-добрѣ, отколкото всѣки напр. нѣмецъ отъ Тиролъ разбира долнонѣмеца въ прибалтийскитѣ краища, подобрѣ отколкото единъ калабрезецъ проумѣва единъ миланезецъ въ Италия. Интелигентниятъ българинъ нѣма нужда да учи сръбския езикъ, за да чете книжовнитѣ му трудове, както и сърбинътъ въ Бѣлградъ за пръвъ пѫть улавя български вѣстникъ и слѣди безъ напрѣгане събитията въ съсѣдната братска земя. Общностьта въ езика е толкова голѣма, че токоречи всички народни пѣсни на сърбитѣ и българетѣ сѫ еднакви въ строй и думи. Цѣлъ редъ юнаци и юнакини се възпѣватъ еднакво и у двата народа, съ еднакви думи, съ еднакво схващане, и прѣходътъ отъ единия езикъ къмъ другия се извършва съ чудесна лекота. Дору нѣкои отъ диалектитѣ на двата езика стоятъ еднакво близо до сръбския или българския литературни езици. Пъкъ не само официялната православна религия и черковниятъ езикъ сѫ общи и на двата народа, но и неофициалнитѣ митологически вѣрвания и обреди чудесно еднакво се повтарятъ у сърби и българе. Прибавете при това общото нѣкога тегло подъ турцитѣ, когато нѣмаше граници

ежду сръбско и българско, когато нашитѣ бащи-търговци ювѣха изъ Сърбия и Босна, а сръбскитѣ се озоваваха чакъ Цариградъ съ стадата си, прибавете задружното нѣкога йдутуване на югославѣнскитѣ войводи и юнаци — Велко, до Илъо, Раковски и др. — и тогава ще ви се види оправна тѫгата на Шумадинацъ, изразена въ думитѣ: „Судбосна је историска погрешка што Срби и Бугари нису један род. Великоме Самујилу и Силноме Душану није било дано тај амалгам начине.“

Въ днешно врѣме обаче едва ли би могло да се мисли риозно за какъвто и да е съюзъ, ако той не се осланя и економическитѣ интереси на съюзенитѣ държави. Между лгария и Сърбия духовното, морално единство, както вихме, е твърдѣ надежно, и за щастие, то се подкрѣпя и ъ *еднаквитѣ економически нужди* на двата народа. И ѣтѣ страни, бидейки земледѣлски, безъ всѣкаква почти едра омишленость, сѫ били обречени да подпаднатъ подъ финсова и индустриална зависимость на своитѣ съсѣди, а неагоприятнитѣ понѣкога климатически несгоди сѫ поставяли мледѣлеца югославѣнинъ, опрѣнъ само на земледѣлието и отовъдството, въ най-голѣми затруднения. Намѣсата на потиката, плановетѣ на нѣмската индустриална политика, за ито успѣхи говорихме въ първата статия, берлинскиятъ доворъ и други още международни наредби само сѫ усилили зи затруднения. Старанията на сърбитѣ да се изплъзнатъ ъ якитѣ обрѫчи на Австрия сѫ бивали винаги осуетявани то повечето пѫти изкуствено. За това се бѣ образувало общо ѣние, че Сърбия е хвърлена отъ сѫдбата да се движи въ екомическата орбита на Австро-Унгария и че всѣки новъ опитъ ъ нейна страна да се освободи отъ тая зависимость ще бѫде аволоменъ. Послѣднитѣ събития обаче въ търговския житъ на Сърбия идатъ да ни разколебаятъ въ тѣзи увѣрения. рбия изпася (90% отъ износа ѝ отива въ Австро-Унгария) ѣдньо годишно по-едри пера: за 11 милиона свине, за 9 мил. гатъ добитъкъ, за 12 мил. жито и кукурузъ, за 4 мил. черни иви и др. Австро-Унгария винаги е могла да подбива цѣната на битъка и свинетѣ съ изкуствено наредени санитарни мѣрки; свѣнъ това истинската печалба пакъ е оставала не въ ръбски рѫцѣ, които сѫ продавали за нищожни цѣни своитѣ животни, а въ рѫцѣтѣ на ония заведения въ нѣмско, които сѫ продавали на цѣна евтенокупенитѣ сръбски продукти.

Отъ нѣколко години обаче у Сърбия работятъ здрáвата за пълното ползуване отъ своитѣ произведения, и общественото мнѣние почна да съзнава, че спрѣмо Австро-Унгария може да се стои малко по-иначе. Устрояването на скотобойни въ самата Сърбия даде въ кѫсо врѣме удивителни резултати. Вмѣсто живата стока да се изнася, сърбитѣ вече изнасятъ стока заклана и приготвена направо за европейскитѣ пазари, които поглъщатъ неимовѣрни количества съѣстни припаси. Сланина, мась, шунка, колбаси сѫ намѣрили добъръ пазаръ въ Англия, Германия, Франция, Швейцария, Белгия, па дору и въ Алжиръ и то и прѣзъ най-горещия сезонъ. Тъй напр. прѣзъ двѣтѣ послѣдни години сѫ изнесени слѣднитѣ количества свине:

1900 — 115,000 свине, отъ които
35,000 заклани и приготвени
1901 — 175,000, отъ които
75,000 заклани и приготвени.

Отъ друга страна износътъ на птици, яйца и плодове расте много бързо прѣзъ послѣднитѣ години.

Тъй въ 1897	г. изн. птици и яйца	819,652	динара
1898	„	947,118	„
1899	„	1,441.352	„
1900	„	2,002,258	„
1901	„	3,220,286	„

Не е обаче само Австрия, която, като купува сръбскитѣ стоки, сама ги консомира. Консоматоритѣ сѫ главно въ Германия, Англия, Франция. България слѣдователно е страната, която ще може много да помогне на Сърбия, ако отвори евтино своя желѣзенъ пѫть за Черно-море на сръбскитѣ припаси, които по море ще се прѣнесатъ много по-евтино въ далечнитѣ страни, отколкото сега прѣзъ Австрия и Германия, нѣщо свързано съ трудности и поскѫпяване.

Пъкъ България може да бѫде не само сгоденъ мостъ за сръбския износъ, а и добъръ клиентъ и продавачъ. Ако има сега съсѣдна държава, съ която България върши най-малка търговия, то е Сърбия; дору може да се каже, че между двѣтѣ съсѣдки търговията спи или е замръзнала и то благодарение на търговскитѣ ни договори и митнишката тарифа. Сръбско-българската търговия може да се съвземе, защото има продукти наши, отъ които се нуждае Сърбия, пъкъ обратно и

ние се нуждаемъ отъ други сръбски. Достатъчно е да се постави търговскиятъ договоръ, чийто срокъ изтича скоро, на друга основа, пъкъ и митнишката тарифа да се намали. Тогава, важарството, което вирѣе у Враня и Лѣсковецъ, ще намѣри добъръ пазаръ у насъ. Овчарството въ Сърбия слѣдъ руско-турската война съвсѣмъ западна, защото България турна прѣчка на овчарската търговия съ Цариградъ. То ще се съвземе пакъ при едно обмислено измѣнение на търговскитѣ ни договори, гдѣто клаузитѣ за изнасяне на добитъкъ въ Турция да се поставятъ на други начала. България купува постоянно италиянски или австро-унгарски прѣправени вина, а хубавото неготинско вино отъ Сърбия не може да види нашата страна все пакъ благодарение на досегашнитѣ ни мита и договори. При по-благоприятни условия, сръбскиятъ евтинъ пестилъ, сушени сливи и сливовица ще разширятъ още повече своя български пазаръ. Това, което сръбскитѣ климатически условия не даватъ на нашата съсѣдка, България може да ѝ го даде отчасти, особено когато станатъ бѫдещитѣ рационални договори: каменнитѣ вѫглища, гюловото масло, сусамътъ, макътъ, ще усилятъ своя износъ за Сърбия, а абитѣ, шаяцитѣ, гайтанитѣ, които подъ турската управа владѣеха пазаритѣ отъ Анадолъ до Босна, ще посъживятъ тази наша прибалканска промишленость, защото цѣла Сърбия ще консумира отъ селянинъ дѝ гражданинъ нашитѣ яки произведения, които при сегашнитѣ мита и прѣвозъ отстѫпватъ на слабитѣ фабрични „босненски“ гайтани и нѣмски имитирани шаяци. Не казватъ ли всички наши бащи, че търговията е била много по-оживена въ турско врѣме и че освобождението е довело сиромашията? Нищо по-вѣрно отъ това. Тогава, въ широкото турско царство влизаха Босна, Херцеговина, часть отъ сегашна Сърбия, България, Добруджа, Одринско, Македония — всички сега отдѣлени една отъ друга съ политически и митнишки граници, които убиватъ взаимната търговия. Сега нѣма да чуешъ, че нѣкой нашъ търговецъ е тръгналъ съ стоки за Босна, че другъ е покаралъ стадата си въ Добруджа, че трети е дошълъ отъ нишкия санджакъ за еди-какви си покупки. Заглъхнаха вече имената на прочутитѣ панаири, които траеха по нѣколко мѣсеца и събираха търговцитѣ отъ цѣлия полуостровъ. Махнемъ ли митнишкитѣ прѣчки, търговията ще се съвземе пакъ, вѫтрѣшниятъ пазаръ ще се повдигне и тогава чакъ ще можемъ, сърби и българе,

да се замислимъ сериозно за общата економическа борба срѣ
нахлуването на нѣмската индустрия. Това трѣбва да им
прѣдъ видъ югославѣнскитѣ правителства. Отрадно е, че в
българското министерство е отредило една специална коми
отъ вѣщи лица, която да проучи народоступанскитѣ усло
между Сърбия и България и съ това да се дойде до
разумно поставяне на бѫдещата политическа и економиче
солидарность между двѣтѣ държави.

Ние прѣдполагаме, че заедно съ търговско-митнишки
договори между Сърбия и България ще се помисли и
политически, воененъ договоръ. Черна-Гора може да б
полезна и да се ползува изпърво само отъ военния съю
защото всѣкиму е ясно, какво би могло да направи юн
ното княжество за разрѣшение положението на Новопазарс
клинъ, между него и Сърбия. Економически сгоди Чер
Гора ще извлѣче отъ съюза само, когато той приложи
части програмата си и когато се цѣлунатъ границитѣ
двѣтѣ сънационални държавици и съ това се разшир
изворитѣ на ступанското имъ благосъстояние, на едната
придобиване на житни полета, а на другата съ възм
ностьта да види морето, защото сърбинътъ отъ кралств
„не може без мора".

Обмисленият митнишко-търговски договоръ и 500,000
щика на съюзнитѣ югославѣне, въ едномислие съ Русия,
измѣнятъ коренно балканскитѣ отношения и владѣнието на
риградъ. На *многобройнитѣ* ноти давани отъ българско
сръбското и черногорско правителства до Портата за ежес
мични обири и убийства по българската, сръбска и черногор
граници, тогава нѣма да гледатъ съ присмѣхъ, както е се
задружнитѣ постѫпки на нашитѣ, сръбски и черногор
агенти въ турско би били напълно респектирани и увѣнчав
съ успѣхъ, стига тѣ да бѫдатъ едномислени и насочени к
една цѣль. Това едномислие нѣма да врѣди, а само ще с
могне за облекчение участьта на поробенитѣ ни братя
Новопазарско, Косовско, Македония и Одринско и за спир
на оня тласъкъ на нѣмеца, който се спуща особено къмъ
падната часть на полуострова, за да заеме Солунъ. Въ ед
близъкъ день поробениятъ югославѣнски край, а особено
кедония, ще добие по миренъ или революционенъ пѫть а
номия; тогава, ако ще, нека влѣзе като равноправенъ чл
въ югославѣнския съюзъ, за да се ползува отъ сгодитѣ

както и Сърбия и България — отъ благодатнитѣ произведения на Македония и още повече отъ многоцѣнното ѝ море.

Речемъ ли обаче, отъ лакомство, още отъ сега да дѣлимъ *кожата*, прѣди да сме убили *мечката*, ние въздигаме най-голѣмата прѣчка за осѫществение на югославѣнския съюзъ. Думата ни е за *Македония*, онази страна, чието влизане въ конфедерацията ще докара наистина най-голѣми облаги, но която прѣдварително може да разклати основитѣ на прѣдполаганата солидарность между сърби и българе. Пъкъ съ нѣто Македония се свързватъ неволно въпроситѣ за нейната владѣтелка Турция, за явнитѣ претенции на околнитѣ народи и скрититѣ планове на по-далечнитѣ членове на възобновения троенъ съюзъ, пъкъ най-сетнѣ и въпросътъ за черковнитѣ правдини на македонското население. Съ други думи, много ялова би била политиката на оние държавници въ сърбско или българско, които поставятъ дѣлидбата на Македония като единствено условие за братско споразумѣние между сърби и българе. Да оставимъ на страна, за минутка, владѣтелката Турция и заинтересуванитѣ държави, — самитѣ македонци, въ своето най-крупно славѣнско население, никога не сѫ се дѣлили по между си, нито пъкъ тъй лесно би се разправилъ съ тѣхъ нѣкой лакомъ съсѣдъ. Македония е била и ще остане *едно цѣло* въ политическо отношение, каквото си е едно цѣло и въ географическитѣ си особености. Дѣлидбата слѣдователно ще бѫде смърть за духовнитѣ и економични интереси на Македония.

Ами самитѣ българи искатъ ли тая прѣдполагаема дѣлидба? Ще кажемъ, че нито единъ българинъ не го е искалъ, защото да иска подобно нѣщо, ще рече да се откаже отъ своята народность, вѣра, минало и настояще. Българинътъ не може да се отрече отъ царя си Самуила; не може да забрави, че този византийски императоръ, що завладѣ съ огънь и мечъ Македония, се нарече „*българоубиецъ*“, а не „сърбоубиецъ“; не може да забрави Петра Деляна, който въ XI в., въ Скопско и Нишко подигна българетѣ, за да възстанови Самуиловата царщина; не може да не помни Охридската всебългарска архиепископия, чийто иерархъ е билъ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς πάσης Βουλγαρίας; не може да забрави, че самси Душанъ и ипекскиятъ сръбски патриархъ признаватъ въ своитѣ владѣния въ Македония българе, защото единиятъ се именува царь, а другиятъ архиепископъ Пекыи и всемъ Ѳрькълемъ

и Бѣлгаромъ; българинътъ нѣма право да обвинява въ лъжа сръбскитѣ патриарси, които въ своитѣ лѣтописи свидѣтелствуватъ, какво въ Тракїи и Македонїи биша Болгаре, нито да не уважава най-ученитѣ сръбски великани, Вука Караджича, Даничича или Ивана Раича, който казва „. . . *Косово Поле, еже съ Булгарїею граничитъ*. . .“; грѣхъ е за българина, ако се отрече отъ ония свѣти людье изъ Македония, които възродиха българщината — Паисий Хилендарски, Кирилъ Пейчиновичъ Тетовецъ, Хаджи Йоакимъ Кърчовски, Христаки Павловичъ Дупничанинъ, Йорданъ Х. Константиновъ Джинотъ, Неофитъ Рилски, Братя Миладиновци, Райко Жинзифовъ и др. мнозина; той не може да захвърли едновремешнитѣ и най-компетентни византийски и западноевропейски писатели — Михаилъ Пселъ, Кекавменъ, Николица, Ана Комненъ, Теофилактъ, Скилица, Кедринъ, Зонара, Малатера, Робертъ, Вилхелмъ Тирски и др., които единодушно наричатъ македонското население „българско“; нито може да не зачете свидѣтелството на самитѣ завоеватели — турци, чиито държавници, султани, историци и географи най-добрѣ знаятъ, какво име носи народътъ, когото сѫ покорили. При тия необорими свидѣтелства и при по-сетнѣшнитѣ доказателства на чуждитѣ и руски пѫтешественици — Брокиеръ, Петанчичъ, Курипешичъ, Рамберти, Пуквиль Буе, Убичини, Лежанъ, Григоровичъ и др. — било би прѣстѫпно човѣкъ да се поведе по Милоевича, Сретковича или „великия“ Гопчевича; било би грѣхъ за българина да отритне тѣзи именно краища, дѣто най-напрѣдъ Божието слово бѣ написано на неговъ роденъ езикъ, дѣто блѣсна първата новобългарска книга, дѣто най-първо се подкачи съ жаръ черковната борба.

Българинътъ изъ Мизия и Тракия отъ край врѣме е гледалъ и сега гледа славѣнина изъ Македония като свой братъ, българинъ. Той вижда, какъ самитѣ македонци се наричатъ българе, какъ не мислятъ да бѫдатъ други, та му е *чудно*, какъ сърбитѣ обичатъ канени-неканени да ставатъ кръстници на хора, които си иматъ име, познато и на историята, и на турци, и на съсѣди албанци, съсѣди гърци, съсѣди куцовласи. Чудно му е, защото мизиецътъ и македонецътъ рамо до рамо проливаха кръвьта си за българската свобода, *сега* пълнятъ зъндаитѣ на Македония и Мала-Азия, по бѣсилкитѣ се развѣватъ тѣхни трупове и умиратъ като

българе. И чужденецътъ още повече се чуди, като вижда, че отъ сърбитѣ, които плачатъ за Македония, *нито единъ* не е висналъ юнашки на възстаническото вже, нито единъ не е оставилъ кокалитѣ си въ турскитѣ затвори, ратувайки за освобождението на робската земя, — затова и съ горестна усмивка посрѣща всѣко сръбско посѣгателство въ Македония.

Българетѣ прочее, държавници и народъ така мислятъ. Ето защо онова сръбско правителство, което иска да се сближи съ България въ замѣна на едно македонско парче земя, на което и България не е господарь, горко се мами. Македония, като политическа или етнографическа цѣлость, е недѣлима; нито българе, нито сърби не трѣбва да се надѣватъ *заедно* да я управляватъ, защото и самитѣ сръбски пѣсни признаватъ, че

Една земльа а два господара,
Царовати оба не можемо!

„Ако въпросътъ за бждещата сждба на Македония, казва пражкиятъ професоръ Нидерле, би могълъ да се рѣши само възъ основа на естественото право, Македония би се падвала на България". България се отрича отъ това право, само и само да се постигне споразумѣние, което би ощастливило двѣтѣ югославѣнски държави, безъ обаче да прѣхвърля това право на Сърбия. *Споразумѣнието слѣдователно трѣбва да се постави изпърво само между държавницитѣ Сърбия и България.* Постави ли се по срѣдата Македония, споразумѣнието става невъзможно, защото българинътъ не може да продава своитѣ сънародници, а сърбинътъ иска да ги купи, за да излѣзе на морето („Ми не можемо без мора!"). Само безъ тая продажба ще има споразумѣние.

Прочее при сръбско-българското съглашение ще трѣбва да се прѣдвиди между друго клаузата, какво Сърбия, Черна-Гора и България, подпомагани отъ Русия и Франция, — френскитѣ публицисти вече се изказватъ на нѣколко пати за юго-славянски съюзъ — ще се стараятъ да запазятъ отъ поалбанчване Новопазарско и Косовско, за да се запази онзи сръбски етнографически мостъ, прѣзъ който Сърбия ще простре единъ день братски ржцѣ къмъ Черна-Гора и нейното *море*, ако дору не би могла Босна, Херцеговина и Далмация да разкриятъ на кралството своитѣ пристанища. Трѣбва да

се прѣдвиди сѫщо тъй взаимно въздѣйствие отъ горнитѣ държави съ цѣль да се дари автономия на Македония и Одринско. Друга задача на съюза трѣбва да бѫде *вдигането на схизмата*. Схизмата е дѣло несъгласно прѣди всичко съ духа на християнството; ферманътъ на султана е сѫщо тъй неканоническо дѣло спрѣмо черквата; пъкъ и самото рѣшение на патриаршията е заразено отъ филетизъмъ, защото тя, като не позволява на българетѣ да си иматъ национално духовенство, натрапва имъ гръцко, което принадлежи на друга националность, като въ сѫщото врѣме позволява сърби, ромѫне и руси да си иматъ народно, не гръцко духовенство. Но вдигне ли се схизмата, и патриаршията трѣбва да стане дѣйствително *вселенска*, а сега тя е чисто *гръцка*. Заедно съ това ще се въздигне Охридската архиепископия, дѣто ще отиде българскиятъ екзархъ да управлява епархиитѣ, които по духовни и царски правдини сѫ припадали къмъ Охрида. Единъ смѣсенъ югославѣнски духовенъ съборъ ще рѣши, кои епархии да останатъ подъ Ипекското архиепископство. Духовно съединенитѣ югославѣне ще дадатъ и първия патриархъ на вселенската цариградска патриаршия, а политическиятъ имъ съюзъ ще отвори вратитѣ на Дарданелитѣ на сѣверната славѣнска държава. Ако пъкъ Сърбия и Черна-Гора би се опасавали отъ единъ втори „румелийски прѣвратъ“ спрѣмо Македония, може сѫщо да се прѣдвиди, въ такъвъ случай, Русия, като покровителка на югославѣнитѣ, да наложи statu quo-то, а това тя ще може лесно да го стори. Проживѣе ли югославѣнскиятъ съюзъ въ слога и единение, стане ли и Македония неговъ равноправенъ членъ, закрѣпне ли морално и економично тоя широкъ край отъ Варна до Солунъ, до Цетине и до Бѣлградъ — тогава ще настѫпи неволно онзи *исторически процесъ*, който, бидейки подпомогнатъ отъ расовото единство, отъ еднаквата вѣра, отъ еднаквитѣ економични интереси, които ще измѣнятъ сегашнитѣ политически граници, и отъ застрашителното съсѣдство на усилената нѣмска централна Европа, ще даде новъ образъ на Балканитѣ, съ нова югославѣнска федеративна държава, изъ която най-сетнѣ volens nolens ще прозвучи единъ общъ книжовенъ езикъ, съ мощна книжнина, единъ новъ народъ ще възкръсне, историята ще разкрие нови страници. . . Тогава отъ Македония ще остане само единъ призракъ, който нѣкога е сковавалъ сърби и българе и не имъ е давалъ

възможность да се пригърнатъ и заживѣятъ въ едно сѣмейство, подъ единъ покривъ. Историцитѣ и изслѣдвачитѣ на културното развитие на европейскитѣ народи единогласно твърдятъ, че дѣ по-рано, дѣ по-кжсно такъвъ процесъ ще захване, както вече въ Германия и Италия почна съ най-голѣма здравина. Нито династическитѣ прѣчки, нито религиозната разница, нито борбата между папската и свѣтска власть нито традициитѣ на стари нѣкои държавици и войводства, нито войнитѣ и враждитѣ по между имъ, нито голѣмата разлика между народнитѣ диалекти — нищо не попрѣчи, за да се изпълни историческиятъ ходъ, въ който сега вървятъ обединена Италия и съвокупена Германия. Нито една отъ тѣзи прѣчки не стои прѣдъ пжтя, по който скоро ще тръгнатъ дору и не по своя воля, всички югославѣнски държавици и народи. Ние ще имаме случай да посочимъ въ друга статия всичкитѣ благоприятни обстоятелства, които ще ускорятъ обединението на сърби и българе.

И ако е имало въ нѣкого вина, че сближението между сърби и българе не е станало по-рано, тя е била не въ двата народа, а въ тѣхнитѣ правителства, въ тѣхнитѣ шовинисти вѣстникаре и писачи, и най-сетнѣ въ руската дипломация. Но да почнемъ отъ послѣдната, защото тя е първата, която накърни югославѣнскитѣ интереси, като одобри, съ прѣстжпното си мълчание въ Берлинъ, австрийската окупация на Босна и Херцеговина и неволно тикна сърбитѣ срѣщу българетѣ. Военното, политическо и економическо влияние на Австрия върху цѣлата западна половина на Балканския полуостровъ като да зарадва дипломатитѣ на сѣверната империя. „Руската дипломация, забѣлѣзва съ ядъ Ив. Аксаковъ още въ 1878 г., смѣта туй за особено тържество на своята политика и привѣтствува съ увлѣчение, чудно изпърво дору и на графа Андраши, като нова ера, разграничението сферитѣ на влияние между Русия и Австрия на Балканския полуостровъ! Не намираме думи, съ които достойно да заклеймимъ това прѣдателство, тази измѣна на историческия завѣтъ, на призванието и дълга на Русия. Да се съгласи Русия на подобно рѣшение — ще рече да подпише своето самоотречение, като глава и върховна прѣдставителница на славѣнството и всичкия източно-християнски миръ, — ще рече не само да изгуби своето обаяние, не само съчувствието, но и уважението на славѣнскитѣ племена, нашитѣ

естествени, нашитѣ единствени съюзници въ Европа. Свободата, самобитното развитие и процъвтяване на духовната мощь на славѣнското племе е възможно за славѣнетѣ *само* въ общение и любовь съ руския народъ. . . Но другояче рѣшава руската дипломация! . . . Само за това ли, ти православни руски народе, единственъ могѫществен и независимъ измежду другитѣ славѣнски народи, за това ли само пролива драгоцѣнната си кръвь, принесе жертва стотина хилѣди свои синове, за това ли се съсипа и врѣменно осиромаше и си спечели наистина вѣнецъ на страстотърпецъ и мѫченикъ, щото съсъ собственитѣ си побѣди да се унизишъ като славѣнска държава, да разширишъ владѣнията и да уголѣмишъ силата на враговетѣ, твоитѣ и всеславѣнскитѣ, и да подчинишъ православнитѣ славѣне подъ господството на нѣмската и католическа стихия! *Напрасный мученикъ, одураченный побѣдитель, полюбуйся на свое дѣло!* . . ." Руската дипломация, като да не искаше да разбере, че тѣзи, които тя остави подъ чужда, австрийска опека, пакъ тѣ ще бѫдатъ единъ день нейнитѣ помощници Не зачуди ли се цѣлъ свѣтъ, когато, слѣдъ съединението на Тракия, Русия се отказа отъ своето дѣло на Балканитѣ и поиска „да накажутся Болгары, да извѣдаютъ каково производить возсоединеніе безъ спроса Россіи! . . ." Та виновенъ ли бѣше тука българскиятъ народъ за нѣколко отдѣлни личности, пъкъ и самото съединение не бѣше ли дѣло на Русия въ Свети-Стефанския договоръ! Не бѣ ли и Тракия начъртана съ руската кръвь въ общебългарското отечество? Дору и Турция излѣзе по-голѣма доброжелателка за България, отколкото повилнѣлитѣ руски консули и руска дипломация, която въ своя органъ съвѣтваше султана да заеме Тракия: „Что же Порта? Вѣдь болгарская территорія есть оттоманская территорія! Но что прикажете дѣлать съ государствомъ, которое не хочетъ пользоваться своими правами! . . ." Отъ всичко това спечели само нѣмското влияние въ България и се даде храна за охлаждение между освободители и освободени.

Но руската дипломация направи и друга грѣшка. Тя се вмѫкна въ спора между сърби и българе въ Македония, взе страната на първитѣ, но наскърби вторитѣ: еднитѣ спечели, другитѣ изгуби. Руската дипломация оскърби и македонцитѣ, защото посрѣщна арогантно тѣхнитѣ оплаквания и велегласно имъ заяви да станатъ сърби, ако искатъ да иматъ подкрѣпата

на Русия. Та не е чудно слѣдъ това, че македонци, ратници по македонското дѣло, се изказаха прѣдъ многолюдно събрание въ София за окупирането на Македония отъ Австрия . . .

Русия прави всичко това, защото не иска да се създаде една велика България, която би могла да послужи на антирускитѣ интереси, но съ подобнитѣ си постжпки тя сама подготвя почвата за антируското движение въ самата България. Само при югославѣнската конфедерация Русия не ще се бои отъ пакоститѣ на велика България, защото Македония ще бжде не подъ София, а подъ Битоля или Солунъ.

А какво ще направятъ българетѣ, отритнати отъ руситѣ? Тогава най-спасителниятъ изходъ за българщината изобщо ще остане въ единъ съюзъ съ Турция, защото сме напълно убѣдени, че тази държава ще може да се крѣпи на полуострова още за дълго врѣме. Турция ще бжде крѣпена не само отъ съюзницата на Русия — Франция, която е ангажирала 700,000,000 франка свои капитали въ Анадолъ и Европейска Турция, та никога не ще пожелае прѣмахването на своя длъжникъ и клиентъ; но тя ще бжде винаги защищавана и отъ Германия и Англия като отпоръ срѣщу руското влияние, което безъ Турция ще бжде крайно гибелно за самитѣ гѣхъ. Германия и Англия особено съ присърдце ще се застжпятъ за единъ турско-български съюзъ, защото турскитѣ сили ще се подмладятъ отъ тѣзи на най-жизнеспособния народъ на полуострова, българскиятъ, чиято мощь се чувствува добрѣ отъ Дунава та до Бѣло-море, и защото на руското влияние ще се даде най-силното възможно отблъсване. Естествено е, че българщината въ Македония и Одринско ще получи въ такъвъ случай широка автономия, всѣкаква гръцка или сръбска пропаганда ще се запрѣти: Свети-Стефанска България, которо ни завѣщаха рускитѣ славѣнофили и руската кръвь, ще бжде възкръсена отъ самата Турция, а не отъ руската дипломация. Не напразно султанътъ е казалъ на наши държавници: „Искайте това нѣщо отъ *менъ*, азъ ще ви го дамъ, но недѣйте ме плаши съ чужди ходатайства“.

Ако споменахме тукъ, че перспективитѣ за турско-българския съюзъ сж твърдѣ примамливи и сгодни за българщината, направихме го и съ цѣль — да посочимъ, че, ако руската дипломация отива да разваля сградата, която неотдавна сградиха рускитѣ синове, ако продължаватъ нѣкои отъ нейнитѣ консули да дразнятъ българщината и да посѣ-

гатъ на нейнитѣ светини — черквата и националностьта, то и най-искренитѣ български славѣнолюбци ще се видятъ единъ день принудени съ горесть на душа да отвърнатъ очи отъ своята освободителка. Пъкъ България не само ще пригърне горния съюзъ, но още за по-голѣма здравина и помощь отъ западнитѣ държави ще приеме, на чело на своето духовенство, което отъ вѫтрѣ ще си остане съвсѣмъ самостойно, *унията*. Българетѣ много малко държатъ за формата на своето православие, което е по-вече езичество, пъкъ малко би имъ важило, ако имаха единъ номиналенъ духовенъ пастирь папата вмѣсто прѣдишния Фенеръ. Какво се бѣ измѣнило въ България при Калояна, като се възприе унията? Нищо. Русия трѣбва да знае, че сега, при подигравкитѣ съ българското име и интереси, цѣлата интелигенция и духовенство ще стане на кракъ и послѣдствието нѣма да прилича на авантюрата на неукия клетникъ Соколски, а, може би, едно замръкване съ православие и осъмване съ уния.

Ами какво да речемъ за цѣлата онази клика сръбски шовинисти, които сѫ забравили и история и етнография, които не мислятъ освѣнъ за себе си и които съсъ своитѣ шикани само дразнятъ братския си съсѣденъ народъ? Не, братя сърби, не. Грандоманията не е била славѣнска черта, а сега тя се развива отъ мнозина ваши вѣстникаре и писачи на леки брошури, тя вирѣе въ нѣкои шовинистически дружества, тя е обхванала вашата учебна литература, па се е загнѣздила дору и въ епископскитѣ седалища. Пазете се и не създавайте друга балканска *етники етерия*, прѣзрѣте всички ония лъжеучители, които ще развалятъ славѣнската сграда. Каква по-голѣма опасность отъ онова умишлено извъртане на минало и сегашно, отъ онази отровна храна, съ която се кърми крѣхката душа на бѫдещия сръбски гражданинъ. Така възпитанъ, единъ денъ сръбскиятъ народъ би се видѣлъ, за голѣмо съжаление, цѣль цѣлиничъкъ застаналъ на пѣсъченъ пиедесталъ, украсенъ съ паяжина.

Съ каква горесть на душата сме чели изъ сръбскитѣ книги, писани напослѣдъкъ отъ професори и епископи, редове като слѣднитѣ: — Говорейки за величието на сръбското племе — „Срби су, каже, дошав на Балкану, као велики вештаци у трговини, везали Европу са Азијом у трговачком односу“. — „Хришћанство је први пут међу Србима посејано Апостолима: Андриом, Тадиом, Луком и Павлом“. — Говорейки за Кирила и Методия — „Мајка

кинья запојила их је чистим српским млеком и српском ьу, и одневговала их је у српској колевци, а задухнула српским духом и српском мишљу". — Епископъ Никаръ, колко му прилича . . ., прѣправя дору и познатитѣ и дѣцата текстове относително Кирила и Методия. — „Ви Солуньани, а сви Солуньани говоре чисто *србо* словенски" Солунѫне вьсѣ чисто словѣнскы бесѣдуютъ, както е въ онското житие на Методия). Сѫщиятъ епископъ прѣправя бровото свидѣделство Прѣжде оубо Словѣне не имѣахѫ нигъ и пр., тъй „Срьбьле Славѫне чрътами и рѣзами" пр. И, подиръ дълга редица лъжи и извъртания, заключва „ . . . А то све значи: да Кирило и Методије нису ни Грци, ни Бугари, *вѣк прави Срби*".

Вѣстникарската литература хичъ и не цитираме, защото въ своитѣ шовинистически излияния е отишла до nec plus ga, па тя е позната на българския четецъ поне отъ българитѣ вѣстници, които отъ врѣме на врѣме откѫсватъ по нѣкой кетъ отъ тази зараза. Българинътъ, бидейки по натура по-малко овоохотливъ, и въ печата си е по-въздържанъ, макаръ отъ ѣме на врѣме и той да се запалва и да изхвърля всичкия неприличенъ площаденъ рѣчникъ спрѣмо братята сърби.

Прѣди обаче да се заради за по-голѣмо политическо лижение или съюзъ, прѣди да се посѣе сѣмето на конферацията, трѣбва наложително да се прѣчисти почвата, на то растатъ сръбскитѣ и български трънe. Това наистина части може да направятъ респективнитѣ правителства, ала интелигенцията на двата народа трѣбва еднакво да се оникне отъ мисъльта за взаимна работа. Единъ сръбско-лгарски вѣстникарски конгресъ би могълъ много да погне; по-чести срѣщи на студенти и учители, офицери и уги интелигентни прѣдставители на народа; депутатски рпоративни свиждания; държане сказки и много други още ѣдства биха могли най-лесно да подготвятъ почвата. Надали а съсѣдни народи, които тъй малко да се познаватъ. Въ шата книжнина има съчинения и извѣстия за живота на зни други далечни народи, а за съсѣдката не знаемъ солютно нищо. Честита нека бѫде книгата, която първа йде да ни запознае на роденъ езикъ съсъ живота, държата и теготенията на сръбския народъ!

София, Май, 1902 г.

Цѣна 60 стотинки.

DD 119 .I95 C.1
Pangermanizmut, panslavizmut i
Stanford University Libraries
3 6105 037 999 799

DD
119
I95

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.